

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 44 (4999) 9 лістапада 2018 г.

ISSN 0024-4686

Дубы і зярняты

Часопісны

У танцы разам

Адамчыка

кастрычнік

з гісторыяй

стар. 5

стар. 6

стар. 13

16+

Дні спасціжэння

Тыдзень як кінастужка: здавалася, што ўсё ўмясціць немагчыма, аднак вялікі кавалак жыцця ўвабраў, дзе пераможца — кожны, хто ўдзельнічаў альбо далучыўся. І ў выніку маем фінал з абавязковымі цітрамі — імёнамі тых рэжысёраў і артыстаў, што стануць лепшымі ў галоўных конкурсных праграмах і атрымаюць узнагароды XXV Мінскага міжнароднага кінафестывалю.

Але, як і ў кіно, шмат што застаецца «за кадрам» і будзе жыць ва ўспамінах глядачоў, што сачылі за праграмамі і наведвалі кінатэатры, сустрэчы з гасцямі і аўтарамі карцін. Альбо ўвойдзе яркімі эпізодамі ў біяграфіі стваральнікаў кіно: аднойчы назваўшыся фестывалем фестывалю, «Лістапад» трымае марку, выбіраючы ў праграмы фільмы, што выклікалі цікавасць на іншых знакамітых форумах. Значыць, Мінск, Беларусь, сочыць за трэндамі і своечасова далучаецца да тых з'яў кіно, што маюць рэзананс у свеце. І мы можам прапанаваць разуменне, што значыць лепшы фільм для нас: традыцыйна на «Лістападзе» ўручаецца прыз глядацкіх сімпатый.

Усе інтрыгі раскрыюцца сёння ў кінатэатры «Масква» падчас цырымоніі закрыцця кінафестывалю, дзе будзе нагода ўспомніць самыя яркія падзеі, што адбываліся на працягу тыдня.

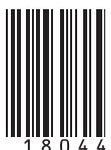
Працяг на стар. 12 ▶

Фота: Таццяна Лячковай.

Конкурсная праграма «Лістапада» складаецца з чатырох секцый: ігравого кіно, дакументальнага кіно, фільмаў для дзіцячай і юнацкай аўдыторыі; нацыянальнага конкурсу (які ўключае ігравыя, дакументальныя і анімацыйныя фільмы). На працягу фестывальнага тыдня праходзіць больш за 200 сеансаў на 5 пляцоўках. Згодна са статыстыкай, Мінскі міжнародны кінафестываль «Лістапад» кожны год наведвае каля 40 000 глядачоў і больш за 100 гасцей з усяго свету.

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 8044

Акіцэнты тыдня:

краіна

Дата. Кастрычніцкая рэвалюцыя ў летапісе чалавецтва стала для працаўнікоў усяго свету знакам абнаўлення, вызвалення ад прыгнёту і новых надзей на светлую будучыню, адзначана ў віншаванні Прэзідэнта Беларусі Аляксандра Лукашэнкі суайчыннікам з нагоды Дня Кастрычніцкай рэвалюцыі. Менавіта тады былі закладзены асновы для нацыянальнага адраджэння многіх народаў і іх права на самавызначэнне. «Сучасная Рэспубліка Беларусь упэўнена ідзе ўласным шляхам развіцця, — гаворыцца ў віншаванні. — Стваральная праца, павага да гісторыі, слаўных традыцый і здзяйсненняў многіх пакаленняў — галоўныя фактары кансалідацыі беларускага грамадства».

Віншаванні. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў народную артыстку Беларусі Зінаіду Зубкову з юбілеем. «Больш як 55 гадоў вы самаадна служыце сцэне Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Вашы талент і высокае прафесійнае майстэрства заўсёды знаходзяць удзячны водгук у сэрцах глядачоў, служаць прыкладам для маладых артыстаў. На тэатральных падмостках і ў кіно вамі створаны яркія і незабыўныя выявы, якія нязменна пакідалі ў публікі моцныя пачуцці і ўражанні», — гаворыцца ў віншаванні. Аляксандр Лукашэнка выказаў упэўненасць, што плённая творчая дзейнасць Зінаіды Зубковой, накіраваная на захаванне і развіццё лепшых традыцый айчыннага мастацтва, і надалей будзе спрыяць росквіту беларускай культуры.

Дата свята. Малая сцэна Беларускага дзяржаўнага маладзёжнага тэатра адкрылася ў Мінску пасля рэканструкцыі. Паводле слоў кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Наталлі Качанавай, для Беларусі стала добрай традыцыяй, калі напярэдадні лістападаўскага свята адкрываюцца сацыяльна значныя і вытворчыя аб'екты, паведамляе БелТА. «Думаю, што гэты тэатр будзе дастойным упрыгажэннем горада», — адзначыла Наталлі Качанава. Міністр культуры Беларусі Юры Бондар паведаміў, што малую сцэну плануецца выкарыстоўваць як эксперыментальную пляцоўку Маладзёжнага тэатральнага цэнтру. Акрамя таго, у найбліжэйшы час будынак прадаставіць тэатру-студыі кінаакцёра Нацыянальнай кінастудыі «Беларусьфільм» на час рэканструкцыі кінатэатра «Масква».

Памяць. Часовая экспазіцыя «Памяці Мінскага гета», прымеркаваная да 75-годдзя знішчэння Мінскага гета, аднаго з найбуйнейшых на акупаванай тэрыторыі СССР, адкрылася ў Беларускам дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Матэрыялы экспазіцыі раскрываюць злачыныствы акупантаў супраць яўрэйскага насельніцтва Беларусі, якія кваліфікуюцца як генацыд. Асноўны матэрыял расказвае пра гісторыю стварэння Мінскага гета, цяжкія ўмовы існавання ў ім людзей, рабскую працу і знішчэнне вязняў падчас масавых пагромаў. Асобная частка экспазіцыі прысвечана праведнікам народаў свету — беларусам, якія, рызыкуючы ўласным жыццём і жыццём сваіх блізкіх, ратавалі яўрэяў, у першую чаргу дзяцей.

Выстаўка. З цікавымі звесткамі пра Падыябесную можна гэтымі днямі азнаёміцца ў БДУ. Тут пачала працаваць выстаўка «Культура Кітая». Прадстаўлена больш як 50 экспанатаў, якія раскрываюць розныя аспекты культуры і мастацтва магутнай усходняй краіны, паведамілі ў прэс-службе ўніверсітэта. Цэнтральнай экспазіцыяй сталі кітайскія і беларускія вышыванкі. Наведвальнікі таксама могуць пабачыць лялек у нацыянальным кітайскім адзенні, маскі пекінскай оперы, вееры, святочныя надпісы, малюнкi на шоўку. Для ахвотных пазнаёміцца з асаблівасцямі кітайскага фальклору, нацыянальнай кухні і славацкай краіны працуе кніжны стэнд з выданнямі на кітайскай, англійскай і рускай мовах.

Агляд афіцыйных падзей ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

Стасункі

Беларускія творы — сербскаму чытачу

Беларуская дэлегацыя, што ўдзельнічала ў 63-й Бялградскай міжнароднай кніжнай выстаўцы, адзначыла высокую ступень яе арганізаванасці. У адным з найстарэйшых кніжных кірмашоў у Еўропе сёлета ўзялі ўдзел 488 выдавецтваў, сярод якіх — 95 замежных. Гасцямі выстаўкі сталі 195 тысяч амацараў кнігі. І гэта з улікам таго, што ўваход платны!

— Беларуская дэлегацыя ўдзельнічае ў выстаўцы не ўпершыню, — адзначыў падчас прэс-канферэнцыі ў прэс-цэнтры «Дома прэсы» кіраўнік дэлегацыі Аляксей Чарота, намеснік дырэктара Выдавецкага дома «Звязда» — галоўны рэдактар часопіса «Нёман». — Акрамя праграмы, якую мы ладзілі на стэндзе, праходзіла шмат цікавых падзей па-за межамі кірмашу. Мы наведвалі філалагічны факультэт Бялградскага дзяржаўнага ўніверсітэта, Дзіцячы культурны цэнтр Бялграда, Нацыянальную бібліятэку

Сербіі, дзе наша дэлегацыя сустрэлася з кіраўніцтвам і чытачамі.

Запамінальнымі атрымаліся прэзентацыі кніг, распавёў Аляксей Чарота. Гэта выданні, што пабачылі свет у Беларусі і прысвечаныя сербскай тэматыцы: «Пясочны гадзіннік лёсу: Сербская проза XX стагоддзя» і «Посах святога Савы: Легенды» Драгана Лакічавіча. А яшчэ — кнігі беларускіх аўтараў, выдадзеныя ў Сербіі на сербскай мове. Перакладчыца — Даяна Лазаравіч (перастарае непасрэдна з беларускай мовы). Сярод іх — творы не толькі нашага класіка Максіма Багдановіча, але і сучасных аўтараў — Віктара Кажуры, Алеса Карлюкевіча. Беларускія выданні зацікавілі сербскую аўдыторыю, асабліва — «Францыск Скарына на мовах народаў свету», «Беларусь — пасланне свету».

Вынікам паездкі сталі дамоўленасці аб супрацоўніцтве ў межах кніжных праектаў. У прыватнасці, вядуцца перамовы па выданні беларускіх народных

казак у адным з сербскіх выдавецтваў. Яшчэ адна задума — выданне малой беларускай прозы ў сербскім часопісе «Павеля». Легася ў гэтым выданні выйшла падборка сучаснай беларускай паэзіі на сербскай мове.

У кніжным кірмашы ўзялі ўдзел выдавецтвы «Беларусь», «Беларуская Энциклапедыя імя Петруся Броўкі», «Вышэйшая школа», «Мастацкая літаратура», «Народная асвета», Выдавецкі дом «Звязда», Паліграфкамбінат імя Якуба Коласа. Кнігі гэтых прадпрыемстваў увайшлі ў наборы падарункаў для філалагічнага факультэта Бялградскага дзяржаўнага ўніверсітэта, Дзіцячага культурнага цэнтру, Нацыянальнай бібліятэкі Сербіі, Пасольства Беларусі ў Сербіі.

Сербскія калегі запрошаны да ўдзелу ў Мінскай міжнароднай кніжнай выстаўцы-кірмашы і сімпозіуме літаратараў, якія пройдуць у лютым 2019 года.

Яўгенія ШЫЦЬКА

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

«Дыялог» пра блізкасць, давер, павагу

«Дыялогі пра сур'эзнае» — новы праект Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, які нядаўна стартаваў у публічнай бібліятэцы № 5. Аўтар праекта — намеснік старшыні Мінскага гарадскога аддзялення СПБ, празаік Наталія Касцючэнка.

Праграма ў рамках праекта ахопіць і іншыя бібліятэкі горада і вобласці, школы, музеі, вышэйшыя і сярэднія навучальныя ўстановы.

Першымі ўдзельнікамі «Дыялогу» сталі навучэнцы Мінскага дзяржаўнага архітэктурна-будаўнічага каледжа. Тэма, якую прапанавала абмеркаваць аўтар праекта, як выявілася, закранула за жывое. Бацькі і дзеці — не проста тэма. Гэтая праблема сёння вострая.

Маленькае дзіця верыць кожнаму слову бацькоў, дарослых. А што адбываецца, калі яно сталее? Чаму з'яўляецца псіхала-

гічная прорва паміж маладым і сталым пакаленнямі? Чаму губляецца духоўная блізкасць, давер, павага? Менавіта пра гэта і шла размова — адкрытая і шчырая.

«Што не падабаецца вам у старэйшых? Што шкодзіць узаемаразуменню?» — запыталася Наталія Касцючэнка і прапанавала адказаць пісьмова і ананімна. Моладзь адгукнулася. Шмат хто прызнаўся, што гэтая тэма вельмі хвалюе. Адны адказалі каратка і лаканічна, іншыя паразважалі больш глыбока, пісалі пра набалелае. Значыць, праекту «Дыялогі пра сур'эзнае» — быць! А тэм, сур'эзных і важных, хапае.

Вольга ГЛУШЧАНОК

Ад бацькі Нёмана да Віслы

У Варшаве адбыўся XI Міжнародны фестываль славянскай паэзіі, арганізаваны рэдакцыяй польскага часопіса «PoezjaDzisiaj» («Паэзія сёння»), які сабраў паэтаў, выдаўцоў, крытыкаў і перакладчыкаў з больш як дзесяці краін. Беларусь на форуме прадстаўляла дэлегацыя Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ.

У межах фэсту праходзілі паэтычныя вечары, канцэрты, дыскусіі, прэзентацыі новых выданняў на славянскіх мовах, сустрэчы паэтаў з польскай вучнёўскай моладдзю, з прадстаўнікамі польскіх і

замежных СМІ. Беларуская дэлегацыя была самай шматлікай, а творчасць нашых лірыкаў выклікала вялікую цікавасць. У выкананні гродзенцаў прагучалі вершы і песні на беларускай, рускай, украінскай і польскай мовах.

Прайшлі прэзентацыі юбілейнага нумара часопіса «PoezjaDzisiaj» (выданню — 20 гадоў) з перакладзенымі на польскую мову творамі ўдзельнікаў фестывалю, у тым ліку і беларускіх паэтаў, і кнігі «Цень яго анёла» галоўнага рэдактара польскага часопіса Аляксандра Наўроцкага (пераклад на беларускую старшыні

Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ Людмілы Кебіч).

Ідэя форуму заключаецца ў аб'яднанні творцаў — паэтаў, перакладчыкаў, выдаўцоў, якія ствараюць, папулярныя літаратуру на мовах славянскіх народаў, хаця і жывуць у розных кутках свету. Падчас форуму шмат было сказана пра захаванне міру і ўзаемаразумення, каштоўнасці міжнароднага культурнага дыялогу, а таксама пра ролю паэзіі і паэтычнага перакладу ў гэтых працэсах.

Дзмітрый РАДЗІВОНЧЫК

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

9 лістапада — на трэцюю лекцыю з цыкла «Хайку як жанр паэзіі» сумесна з літаратурным аб'яднаннем «Рэзананс» у Мінскую абласную бібліятэку імя А. С. Пушкіна (17.00).

12 лістапада — на літаратурную сустрэчу, прымеркаваную да Года малой радзімы, з удзелам Ніны Галіноўскай і Іны Фраловай у СШ № 18 (14.00).

13 лістапада — на пасяджэнне літаратурнага клуба «Слова» пры публічнай бібліятэцы № 3 (14.00).

13 лістапада — на сустрэчу з маладымі паэтамі ў паэтычны клуб «Парнас» пры публічнай бібліятэцы № 5 (16.00).

14 лістапада — на пасяджэнне студый юных літаратараў «Шабаноўскія званочки» пры дзіцячай бібліятэцы № 3 (11.00).

14 лістапада — на літаратурна-музычную імпрэзу «Жывапіс асенняга

пажару» з удзелам пісьменніка гарадскога аддзялення СПБ у бібліятэку для сляпых (12.00).

15 лістапада — у Школу юнага паэта пры гарадскім аддзяленні СПБ (14.00).

16 лістапада — на ўрок рускай літаратуры з удзелам Ганны Кашубы ў СШ № 19 (9.30).

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

9 лістапада — на літаратурна-музычны вечар «Вядомы незнаёмец Уладзімір Маякоўскі» з удзелам пісьменніка абласнога аддзялення СПБ у Брэсцкую цэнтральную гарадскую бібліятэку імя А. С. Пушкіна (18.00).

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

12 лістапада — на літаратурную сустрэчу «Гучы, родная мова» з удзелам Галіны Загурскай у СШ № 10 г. Полацка (11.00).

15 лістапада — на сустрэчу «Па створках новых кніг Галіны і Сяргея Трафімавых» у сярэдняю школу № 3 г. Оршы (10.00).

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

14 лістапада — на чарговыя заняткі «Асаблівасці сучаснай дзіцячай літаратуры і яе ўспрымання чытачамі» з удзелам літаратуразнаўцы Алены Руцкай у Гродзенскую грамадскую літаратурную школу (17.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

9 лістапада — на свята хлебабароў з удзелам Міколы Салаўцова ў аграгарадок Радамля Чавускага раёна (14.00).

15 лістапада — на сустрэчу «Пясняр зямлі беларускай» (пра творчасць Івана Пехцерава) літаратурнага аб'яднання «Нахмненне» і студэнтаў МДУ імя А. А. Куляшова з удзелам Віктара Арцём'ева (ауд. 353) (14.25).

За падзеяй

Эпас пра мінуўшчыну і сучаснасць

Пачатак лістапада для ўсёй літаратурнай супольнасці краіны традыцыйна асацыюецца з днём нараджэння аднаго з пачынальнікаў беларускай літаратуры, народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

Вось і сёлета, ужо 32-і раз, у Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі класіка гасцей з нашай краіны і замежжа сабралі «Каласавіны». 100-годдзе першага выдання паэмы «Сымон-музыка» і 95-годдзе «Новай зямлі» былі ў цэнтры ўвагі літаратурна-музычнага свята і навуковай канферэнцыі.

— Аналага гэтаму свята няма, хоць наша пісьменніцтва даволі багатае і ёсць шмат постацей сусветнага ўзроўню. Але такі брэнд — прыгожы, сакавіты, знакавы, як «Каласавіны», знайсці цяжка, — заўважыў у прывітальным слове доктар гістарычных навук, доктар архітэктуры, дырэктар Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Аляксандр Лакотка. — Творы Якуба Коласа — бяскрайні эпас. Сапраўды, за апошнія некалькі дзесяцігоддзяў у літаратуры,

Падзяку за супрацоўніцтва ў галіне коласазнаўства Мікалаю Логвіну, старшынні беларускай суполкі «Крыніца» (г. Клайпеда, Літва), уручыла дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Зінаіда Камароўская.

у выяўленчым і іншых відах мастацтва няма такой эпічнай карціны сучаснасці, збіральнага вобраза народа, які стварыў Якуб Колас.

Апошнім часам увага да постаці Якуба Коласа ўзрастае. Пра гэта сведчыць устанавленне памятнай дошкі на будынку ў Вільнюсе, дзе жыў і працаваў творца. Мемарыяльная дошка і барэльеф з'явіліся таксама ў Ташкенце, дзе Колас быў у эвакуацыі ў гады Вялікай Айчыннай. Распрацавана пешаходная экскурсія па Вільнюсе, якая карыстаецца попытам. Створана экспазіцыя «Якуб Колас і Вільнюс» у Літаратурным музеі А. С. Пушкіна ў Вільнюсе. Расце ўвага і да «Каласавін».

Так, ахвотных узяць удзел у канферэнцыі аказалася шмат, таму і тэматыка выступаў была разнастайная: ад творчых і асабістых стасункаў да агляднага і моўнага вывучэння творчасці пісьменніка. Асноўнай мэтай даследчыкаў па традыцыі стаў аналіз твораў Якуба Коласа. Напрыклад, прафесар кафедры беларускай і рускай моў Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта Аляксей Ненадавец сёлета абраў тэму «Рыбалоўства палешукоў у трылогіі «На ростанях»». Прааналізаваўшы пэўныя падрабязнасці або недакладнасці,

даследчык зрабіў выснову, што Якуб Колас выдатна арыентаваўся ў народных промыслах і добра ведаў працэс рыбалоўства:

— Тэма самая звычайная. Неяк працуючы над кнігай, натрапіў на радкі, якія натхнілі на падрабязнае вывучэнне. У Коласа ёсць цудоўныя апісанні, усё пададзена з веданнем справы. Да таго ж чалавек, які нарадзіўся і вырас на беразе Нёмана, не мог не стварыць такія класічныя радкі.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Памяць пра Коласа захоўваецца і на яго радзіме — Стаўбцоўшчыне. Так, да 425-годдзя Стоўбцаў на жылых дамах з'явіліся графіці з выявамі краявідаў чатырох філіялаў Коласаўскага музея — Ластоў, Альбуць, Акінчыцы, Смольня.

У кантэкście

Багдановіч назаўжды

Разнастайныя аспекты багдановічазнаўства разглядаліся на Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Максім Багдановіч у сучаснай навуковай і культурнай прасторы», што днямі прайшла ў літаратурным музеі беларускага класіка.

Усяго 25 гадоў было адмерана славу таму беларускаму паэту, але яго жыццё і творчасць ужо больш за стагоддзе вывучаюць, даследуюць, знаходзяць і адкрываюць незвычайныя рэаліі, фармулююць новыя праблемы. Удакладненні фактаў біяграфіі паэта, датаванне пераезду сям'і Багдановічаў з Мінска ў Гродна, прыезд паэта на Радзіму з Ніжняга Ноўгарада, яго перакладчыцкая дзейнасць сталі прадметам абмеркаванняў. Супрацоўнікі музея распавялі пра некаторыя каштоўныя экспанаты з фондаў установы, напрыклад, пра зборнік «Зеленя». Частка дакладаў была прысвечана ролі Багдановіча ў сусветнай літаратуры і мастацтве.

У канферэнцыі ўзялі ўдзел даследчыкі Нацыянальнай акадэміі навук, Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, супрацоўнікі музеяў і замежных навукоўцаў. Па выніках канферэнцыі плануецца выданне зборніка матэрыялаў.

Лізавета ДУБІНЧЫНА

Люстэрка тыдня:

свет

У Парыжы па ініцыятыве Пасольства Беларусі ў Францыі пры падтрымцы прадстаўнікоў беларускай дыяспары адбылася акцыя, прысвечаная старажытнаму беларускаму свята Дзяды. У гэты дзень дыпламаты і супрацоўнікі пасольства на чале з Паслом Беларусі ў Францыі Паўлам Латушкам, а таксама прадстаўнікі Беларускай дыяспары добраўпарадкавалі на могілках «Манпарнас» месцы пахавання сусветна вядомых дзеячаў культуры — ураджэнцаў Беларусі, якія жылі ў Францыі, — Хаіма Суціна і Восіпа Цадкіна. Абодва не маюць нашчадкаў, якія маглі б даглядаць іх месцы пахавання.

Удзельнікі Беларускага дзяржаўнага ансамбля «Пясняры» прадставілі ў Екацярынбургу сваю сольную праграму ў ўскладзі кветкі да помніка заснавальніку ансамбля Уладзіміру Мулявіну каля кінаканцэртнага комплексу «Космас». Пра гэта паведамлілі ў прэс-службе Пасольства Беларусі ў Расіі. Пасля канцэрта ў аддзяленні пасольства ў Екацярынбургу з калектывам «Пясняроў» былі абмеркаваны творчыя планы і новыя праекты, а таксама пытанні арганізацыі тураў у рэгіёны Расіі.

Ваенная драма «Ідзі і глядзі» з залатой калекцыі «Беларусь-фільма» ўвайшла ў сотню лепшых неангламоўных фільмаў па версіі брытанскай тэлерадыёкампаніі BBC. Рэйтынг, прадстаўлены на сайце BBC, быў складзены кінакрытыкамі з 43 краін свету. У сотню лепшых увайшлі фільмы ад 67 рэжысёраў з 24 краін на 19 мовах. Сярод іх сем кінакарцін рускамоўных рэжысёраў — ваенная драма «Ідзі і глядзі» савецкага рэжысёра Элема Клімава, чатыры фільмы Андрэя Таркоўскага — «Люстэрка», «Андрэй Рублёў», «Сталкер» і «Сялярыс», а таксама «Чалавек з кінаапаратам» рэжысёра Дзігі Вертава і «Браняносец Пацёмкін» Сяргея Эйзенштэйна. Фільм «Ідзі і глядзі» быў зняты паводле сцэнарыя Алеся Адамовіча на кінастудыях «Беларусьфільм» і «Масфільм». Карціна была адрэстаўравана спецыялістамі кінаканцэрна «Масфільм» і ў 2017 годзе атрымала галоўны прыз на 74-м Венецыянскім кінафестывалі ў намінацыі «Венецыянская класіка» за лепшы адрэстаўраваны фільм.

Рок-група The Beatles выпусціла кліп да песні Glass Onion. «Шкляная цыбуліна» ўваходзіць у пласцінку White Album, якая пабачыла свет пяцьдзесят гадоў назад. Кліп складаецца з рэдкіх фатаграфій ліверпульскай чацвёркі і анімраваных калажаў з малюнкамі і персанажамі культывага мультфільма «Жоўтая падводная лодка». Над кліпам працавалі Пол Маккартні, а таксама вядомы поп-арт мастак з Вялікабрытаніі Рычард Гамільтан. Гэтымі днямі выйдзе ў доступ юбілейнае перавыданне пласцінкі White Album з выкарыстаннем сучасных тэхналогій, куды ўключаныя і запісы, якія раней не выдаваліся, паведамляе БелТА.

Амерыканскі акцёр Джоні Дэп звольнены з прыгодніцкай франшызы «Піраты Карыбскага мора», паведаміў Пяты расійскі тэлеканал. Сцэнарыст новай часткі Сцюард Біцці патлумачыў, што Джоні Дэп стварыў гэты вобраз, і ён дапамог яму стаць вялікай зоркай. Дэп сыграў і гэтага героя пяць разоў. Але цяпер з ім вырашылі развітацца. Па нейкай інфармацыі, прычынай звальнення «Джэка Вераб'я» стаў яго гучны і скандальны развод. Першы афіцыйны шлюб Джоні Дэпа пратрымаўся ледзь больш як год. Экс-жонка акцёра абвінаваціла яго ў алкагалізме і сістэматычным збіванні. Гэта паставіла пад сумнеў далейшую кар'еру акцёра.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Выстаўка

Быць бачнымі!

Суадносіны колькасці і якасці ў мастацтве — тэма, якая прыходзіла на розум пры падвядзенні вынікаў «Восеньскага салона з Белгазпрамбанкам».

Пра колькасць (варгую ўвагі) сведчаць узнагароды, якіх насамрэч шмат. Міжнароднае журы вырашыла, што галоўны прыз (і гадавую стыпендыю ў 12.500 рублёў) сёлета трэба ўручыць траім пераможцам: Алене Гіль, Уладзіміру Сакалоўскаму, Алесі Жыткевіч. І яшчэ чатыры ўдзельнікі выстаўкі адзначаны спецыяльнымі дыпломамі: Канстанцін Ладоскін, Алена Галавіна, Сяргей Рубашка і Арт-група «12».

— Хачу адзначыць высокі ўзровень валодання тэхнічнымі прыёмамі мастацтва і майстэрствам дэталізацыі, — адзначаў італьянскі мастак і куратар Гаспар Манас. —

Але мастацтва павінна мець ідэю і пасыл для сучаснага кантэксту.

Высокі ўзровень традыцыйнага мастацтва адзначалі і іншыя эксперты, напрыклад, Ганну Баўэр з Германіі ўразіла разнастайнасць прадстаўленых тэхнік і стыляў. Разам з тым яна адзначыла саму ідэю правядзення такой маштабнай выстаўкі: гэта магчымасць для маладых мастакоў стаць бачнымі.

Пра гэтым Давіле Тамкутэ з Літвы прызналася, што міжнароднаму журы было няпроста абраць пераможцаў сёлета: лаўрэаты мінулых гадоў, ад якіх найбольш чакалі руху і здзіўлення, нібыта раслабіліся.

А вось гледачы, якім дадзена права абраць сваіх фаварытаў, падаецца, веда-

юць, каго і за што любяць. І тут на працягу ўсіх гадоў правядзення «Восеньскага салона» вызначылася свая інтрыга: ці будзе здзіўленне на гэты раз? Фанфары: першае месца ў галасаванні гледачоў зноў здабыла Алеся Скарабагатая («Прыз глядацкіх сімпатый» і 12.500 рублёў). Другое месца ў Ільі Спрынджука, а трэцяе месца падзялілі Аляксандр Бельскі і Канстанцін Ладоскін.

Пастаянства густаў беларускай публікі — гэта яшчэ адна рыса «Восеньскага салона з Белгазпрамбанкам», які скіраваны ў тым ліку на продаж работ. Сёлета, па прызнанні арганізатараў, гандаль быў: твораў мастацтва прадалі на суму каля 90 тысяч рублёў.

Марыя АСПЕНКА

9 лістапада — 160 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Стукаліча (1858—1918), гісторыка, краязнаўца, літаратуразнаўца.

9 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Георгія Сіненкі, літаратуразнаўца, крытыка.

9 лістапада — 70 гадоў з дня нараджэння Юрыя Герасіменкі-Жызнеўскага (1948—1997), графіка.

11 лістапада 65-годдзе святкуе Уладзіслаў Цыдзік, пісьменнік.

11 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Ільінскага (1903—1967), народнага артыста БССР і СССР.

11 лістапада 80 гадоў святкуе Павел Семчанка, мастак-каліграфіст, плакатыст.

12 лістапада — 195 гадоў з дня нараджэння Паўла Шпілеўскага (1823—1861), беларускага і расійскага этнографа, фалькларыста, драматурга, публіцыста, тэатральнага крытыка.

12 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Апалянарыя Пупко (1893—1984), самадзейнага майстра разьбы па дрэве.

12 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Барыса Паўлёнка (1923—2012), празаіка, кінасцэнарыста, партыйнага і дзяржаўнага дзеяча.

12 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Віктара Ямінскага, танцоўшчыка, дзеяча самадзейнага мастацтва, заслужанага работніка культуры БССР.

12 лістапада 60-гадовы юбілей адзначае Леанід Пранчак, паэт, публіцыст.

14 лістапада — 85 гадоў з дня нараджэння Леаніда Пракопчыка (1933—1998), празаіка, драматурга, кінасцэнарыста.

14 лістапада 80 гадоў святкуе Валерый Сарока, скрыпач, заслужаны артыст БССР.

14 лістапада 60-годдзе адзначае Уладзімір Качан, мастак.

15 лістапада 80-гадовы юбілей святкуе Віктар Цітоў, этнограф, гісторык, педагог.

15 лістапада 85 гадоў адзначае Яўген Соцікаў, пісьменнік.

ШТО І КАМУ

ПАВІНЕН ПІСЬМЕННІК?

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

«ПОЛАЦКІ МАЛЕЦ»
З МІНСКА

Ялічу яго «полацкім мальцам», хаця ён нарадзіўся і стала жыць у Мінску. Ён сам не надта прарэчыць, бо Полацк для яго не проста горад, які стаў асновай навуковай дзейнасці, а куток, блізка сэрцу, яго маладыя мроі і юнацкае захапленне.

Памятаю нашыя сустрэчы падчас раскопак каля Сафійкі, на Верхнім і Ніжнім замках горада.

Тады мой сын яшчэ школьнікам удзельнічаў у раскопках, што ў многім паўплывала на яго далейшы выбар прафесіі. А па вечарах, у вольны час, Сяргей Тарасаў прыходзіў на пасяджэнні нашага літаб'яднання «Крыніцы», быў частым гасцем на нашых сяброўскіх сумоўях разам са сваёй нязменнай гітарай, з цікавымі распевамі пра нашу гісторыю, полацкую даўніну. Ды ў маіх рэпартажах на радыё пра ўнікальныя археалагічныя знаходкі ён быў галоўным героем, і яго голас ужо пазнавалі многія радыёслухачы, таксама спазнаваючы тым самым веліч і славу майго роднага месца.

Тэмай яго кандыдацкай дысертацыі таксама быў Полацк. Яна так і называлася: «Гісторыка-тапаграфічная структура Полацка X—XVIII стагоддзяў». Да яго з беларускіх навукоўцаў так планамерна і грунтоўна займаўся полацкай даўнінай хіба акадэмік Георгій Штыхаў, які, безумоўна, паўплываў на захапленне свайго вучня.

З Сяргеем заўсёды было цікава пагаварыць і пра літаратуру, таксама даўняе яго захапленне, да якога далучыла хлапчука маці, вядомая журналістка Тамара Тарасава, нязменны адказны сакратар часопіса «Вясёлка». Ён распавядаў пра многіх знакамітых творцаў, якія не раз гасцявалі ў іх доме, пра тое, як, бываючы ў маці на працы, з дзяцінства дакрануўся да свету журналістыкі і літаратуры.

Таму нядзіўна, што сам Сяргей, нягледзячы на навуковыя заняткі, стаў спрабаваць сябе ў мастацкай творчасці.

Так адна за адной сталі выходзіць кніжкі прозы «Вясёлы ветрык», «Фрэскі». А потым прыйшло захапленне кіно і тэлебачаннем. Разам з вядомым рэжысёрам Віктарам Шавялевічам яны знялі цікавыя стужкі «Прыйдзі і віждзь», «Пастка для зубра. Вігаўт», «Пастка для зубра. Ягайла», «Да вас, сучаснікі мае», «Званы Сафії», «Слава Воршы», «Буквар», «Замкі Беларусі», «Беларусь на крыжы вякоў» і інш.

А тэлегледачам палюбіліся яго перадачы «Вецер вандраванняў», «Кола часу», «Беларускі дом». На нейкі час Тарасаў нават перайшоў на сталую работу ў штат беларускага тэлебачання і быў намеснікам галоўнага рэдактара літаратурна-мастацкага вэшчання.

Бываючы ў Мінску, я не мінаў гасціннага дома Сяргея. Тарасаў быў адным з першых, хто дапамагаў мне адаптавацца ў сталічным жыцці пасля пераезду.

Нядаўна ён падарыў нам з сынам Максімам вучэбны дапаможнік па гісторыі для чацвёртага класа «Мая радзіма Беларусь», напісаны ім у супрацоўніцтве з Сяргеем Пановым з надпісам «Гальпяровічу, яго ўнуку Мацейку на добрую навуку». І хаця Мацейку пакуль яшчэ толькі чатыры гады, я спадзяюся, што прыйдзе час, калі ён адгорне старонкі гэтай кнігі і паглыбіцца ў чароўны свет айчынай гісторыі. А нас з Сяргеем Тарасавым па-ранейшаму будучы лепшыя гады маладосці і цудоўны і вечны Полацк.

«Пачнём з таго, што гэта не ты абраў або прызначыў літаратуру сенсам уласнага жыцця — гэта яна цябе абрала-прызначыла-заклікала. Ніводзін чалавек з сярэднестатыстычным прагматычным успрыманням свету не пачне пісаць на сваім уласным жаданні, так бы мовіць, з блазоты...»

Дык вось, у першую чаргу, ты не абавязаны, займаючыся пісьменніцтвам, штосьці даказваць самому сабе, тым больш калегам на цэху. Ты не для сябе пішаеш і не для іх. Хтосьці можа сказаць, што ты пішаеш выключна дзеля свайго задавальнення і без жадання публікавацца і выдаваць кнігі — не зважаючы на гэтыя словы, яны — лухта. Ты не Бог, а звычайны чалавек. Проста ў цябе ёсць талент прыдумляць гісторыі і запісваць іх. Не, ты гэтыя гісторыі не прыдумляеш. Ты іх падслухоўваеш, улоўліваеш сутнасць і распрацоўваеш з дапамогай прыродных навыкаў.

Ты — злодзей, ты крадзеш сюжэты ў жыцця, і менавіта таму не маееш права ўзносіць сябе на нейкі пастамент, каб здавацца больш значным за тых, хто гэтага не ўмее. Менавіта ім ты і абавязаны ўсім, што маеш. Яны твае чытачы. Для іх ты і пішаеш. Каб яны на верылі табе, каб ты адбыўся як пісьменнік, ты ніколі не павінен хлусіць на старонках сваіх твораў, а адкрывацца, давярацца чытачам дарэшты. Ты павінен пісаць так, каб чытачы, узяўшы тваю кнігу, забывалі, што гэта напісаў ты, пазнаючы ў тваіх персанажах сябе, у перажываннях герояў — свае перажыванні. Чаму франтавікі, слухаючы песні Высоцкага, прымалі яго за свайго хлопца, які карміў вошай у акопах разам з імі, гарэў у танках, у самалётах, у падлодках, які

паміраў разам з іх баявымі сябрамі? Адказ відавочны. Ты абавязаны чытаць за тое, што яны падаравалі табе свой час, час свайго жыцця, адняты ў чаюсці, магчыма, важнейшага за твае творы. Тады яны палюбяць цябе і ніколі не здрадзяць. Ці гэта не ўзнагарода для пісьменніка?»

Менавіта так я неаднойчы збіраўся напісаць нешта важнае, значнае пра ролю пісьменніка ў жыцці і грамадстве, бо хвалюе мяне гэта ўжо на працягу дваццаці гадоў.

Некалі паэт Віктар Шніп сказаў мне (магчыма, каб падбадзёрыць ці падтрымаць), што пісьменнік — незвычайны чалавек, што... караець, зноў-такі тыя ж граблі. Нібыта пісьменнік — над усімі астатнімі людзьмі і... кропка. Падобныя выказванні мы чуем яшчэ з савецкіх часоў. Зрэшты, тады так і было. А цяпер?... Нярэдка гучаць словы пра сацыяльную неабароненасць пісьменніка. Больш за тое, ён не асабліва і патрэбны соцыуму, якому не хапае ні часу, ні цікавасці да якіх-кольвек кніг. Большасць людзей заклапочаны тым, каб выжыць, пракарміць сябе і сваіх нашчадкаў, а кніга (да таго ж нярэдка адарваная ад рэальнасці, у якой пісьменнік, нават у неспрыяльных для яго ўмовах, адухоўлена рэфлексуе пра сваю значнасць і нязначнасць іншых) набыла статус непатрэбнай раскошы.

Відаць, тое, што цяпер адбываецца ў літаратуры і як ставяцца да пісьменніка ў грамадстве, цалкам заканамерна і заслужана. Расплата, так бы мовіць, за грахі. Незапатрабаваны, пісьменнік сёння мусіць сам сябе выдаваць і піярыць. Пісьменнік ператварыўся ў прадукт і тавар, якой бы геніяльнай ні

атрымалася яго кніга. Зрэшты, чым прасцей кніга, чым менш у ёй роздумаў і перажыванняў, і наадварот: чым больш у ёй легкадумнасці і непрыстойных жартаў, тым хутчэй яна знойдзе свайго пакупніка. Праз краўдфандын, праз крэдыты, праз адкладанне грошай з заробку, які мусіш зарабляць цяжкай фізічнай працай, каб потым заплаціць за выданне кнігі. Ну ці не абсурд?! Можна, канечне, не падавацца на правакацыі жыцця, пісаць у стол і лічыць сябе Салжаніцыным... Але на падобнае амаль ніхто з сучасных пісьменнікаў не здатны. Кожны хоча выдавацца. Зрэшты, жаданне цалкам зразумелае. Але з-за асабістай непатрэбнасці і незапатрабаванасці яго кнігі прачытаюць зусім няшмат. Мушу адзначыць, аднак, што насуперак усяму бываюць выключэнні...

Ёсць жа пісьменнікі, якія здолелі разарваць замкнёнае кола і атрымаць вядомасць і запатрабаванасць, няхай нават і ў вузкіх культурных асяродках. Аднак большасці насельніцтва і яны невядомыя.

У савецкія часы літаратура не забывалася пра чалавека, клапацілася пра яго. Вытворчыя раманы пра заводы, фабрыкі, калгасы выходзілі агромністымі накладамі і раскупляліся ў момант. Таму што звычайны чалавек мог прачытаць у тых кнігах пра сябе, ён ведаў, што неабыхавы пісьменніку і адпачываў яму тым самым — павагай за павану.

Можна, і цяпер варта павярнуцца тварам да чытача, які чакае твораў менавіта пра сябе, пісаць пра жыццё, інтарэсы, працу, каханне звычайных людзей, а не ўсё пра сябе любімых?..

Мікола АДАМ

Невядомае пра вядомых

Журналіст. Літаратар. Музыкант

Не так даўно споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння журналіста, паэта, празаіка, перакладчыка Алесь Бажко. Яго жыццёвы шлях доўжыўся больш як дзесяць дзесяцігоддзяў, і за гэты час творца, які падчас Вялікай Айчыннай вайны перажыў страшнае раненне, паспеў зрабіць многае: выдаў больш як дзясятка кніг, працаваў у рэдакцыях многіх газет і выдавецтвах (у тым ліку — у якасці намесніка галоўнага рэдактара «ЛіМа»), пэўны час быў дырэктарам Літаратурнага музея Янкі Купалы. Сябраваў з многімі выбітнымі асобамі свайго часу, увесь час жыў клопатам пра людзей. Нездарма ж на радзіме творцы, у Карэліцкім краязнаўчым музеі, яму прысвечана асобная экспазіцыя.

— Мы ўсёй сям'ёй ездзілі за бацькам, — дзеліцца ўспамінамі старэйшы сын Алесь Бажко Леў. — Пасля вайны жылі ў пасёлку Наваельня, што на Дзятлаўшчыне, потым былі Баранавічы, Маладзечна, Мінск... Ды і ў цэлым, калі ён працаваў карэспандэнтам розных газет, бацьку даводзілася многа ездзіць па рэспубліцы. Ён жа вырашаў пытанні, звязаныя не толькі з творчасцю, але і з грамадскімі аспектамі. Памятаю, калі жылі ў Нава-

ельні, да бацькі кожны вечар прыходзілі людзі — са сваімі пытаннямі, прасілі дапамогі. І ён дапамагаў.

Паралельна з працай у газетах Алесь Бажко займаўся літаратурнай дзейнасцю, завочна вучыўся ў Літаратурным інстытуте імя А. М. Горкага ў Маскве, які скончыў у 1955 годзе.

— Памятаю, бацька многа пісаў. Калі жылі ў Маладзечне, у нас быў невялікі пакойчык, — кажа Леў Аляксандравіч. — Ён не меў асобнага кабінета, працаваў за маленькім сталом, на якім заўсёды былі стосы папер, пакаменчаных чарнавікоў, ахайных чыставых варыянтаў тэкстаў. Ён шмат паліў, я, калі быў маленькі, нават сам дапамагаў яму набіваць папярсы. Мы не ведалі ў той час,

што гэта шкодна для здароўя (Смяецца.)

Акрамя таленту літаратурнага, Алесь Бажко меў і музычныя здольнасці. Яшчэ да вайны скончыў Музычны інстытут імя С. Манюшкі ў Навагрудку, вучыўся ў Варшаўскай кансерваторыі, працаваў дырэктарам Мірскага раённага Дома культуры. Пісьменнік добра маляваў, выдатна граў на скрыпцы, крыху — на жалейцы. Дарэчы, музычны і літаратурны таленты перадаліся і старэйшаму сыну Льву.

— Я скончыў факультэт журналістыкі, некаторы час працаваў у газеце ў Маладзечне, але лёс закінуў у іншую галіну. Быў рэжысёрам у Беларускай дзяржаўнай філармоніі, дырэктарам «Песняроў», некаторы час разам з Дудчанкам працаваў над стварэннем харэаграфічнага ансамбля «Харошкі», разам з імі ездзіў на гастролі. Сярэдні брат Аляксандр скончыў політэхнічны інстытут, а малодшы Георгій стаў вайскоўцам, — расказвае Леў Аляксандравіч.

Прафесійная дзейнасць паспрыяла знаёмству Алесь Бажко з многімі выдатнымі асобамі свайго часу. Ён быў знаёмы са спевакамі Пятром Коныхам і Міхасём Забэйдкам-Суміцкім, Папам Рымскім Янам Паўлам ІІ, з ім сустрэкаўся ў Варшаве. Сябраваў з

пісьменнікамі Алесем Савіцкім, Янкам Брылём, Нілам Гілевічам, быў у добрых стасунках з Іванам Шамякіным, Алесем Адамовічам.

— Сваіх гасцей бацька прымаў самастойна, ды і як дзецім не ўсё нам распавядаў, — кажа Леў Аляксандравіч. — Мала згадваў ваенны час, мы ведалі, што ён быў цяжка паранены, знаходзіўся ў ваенстрой, быў звязаны са стварэннем польскай арміі, якая прыняла першы бой пад Магілёвам.

Цяпер амаль увесь архіў Алесь Бажко знаходзіцца ў Беларусі дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва. Але некаторыя асабістыя і працоўныя фотаздымкі, кнігі, што пабачылі свет пры жыцці творцы, зберагаюць яго сыны.

— Усе кнігі, што былі выданы бацькам, мы чыталі, збіралі, выхад кожнай з іх быў вялікім святам для сям'і. І сёння ў нас усе яны ёсць, — зазначае Леў Аляксандравіч і са скрухай у голасе дадае: — Напрыканцы жыцця ён марыў выдаць аўтабіяграфічны раман «Сага аб адрынутых», усё падрыхтаваў, але, на жаль, паспеў і здолелі выпусціць толькі першую яго частку «Суладдзе». Другая частка яшчэ чакае публікацыі.

Марына ВЕСЯЛУХА
Фота з сямейнага архіва
Льва Бажко

Узышло зьярнятка, закаласілася...

1981 год. У сваім полі, каля камянёў...

Маё знаёмства з Вячаславам Адамчыкам адбылося завочна ў 1962 годзе. Тады я, дзевяцікласнік, няштатны карэспандэнт стаўбцоўскага «Праменя», па парадзе настаўніка беларускай літаратуры (выкладаў нам па сваіх студэнцкіх канспектах і знаёміў з творчасцю тых пісьменнікаў, каго не было ў школьных праграмах) стаў чытачом часопіса «Малодосць». Адпаведна, у той год прачытаў Адамчыкавы «Песню» і «Міг бліскавіцы». Асабліва ўразіла першае апавяданне. Незвычайнай прастатой, любасцю да маці, выявай жаночай нялёгкай долі і мовай. Усё было, як і ў нас. Але ж трэба ўмець вольна так напісаць. Скажаў пра гэта настаўніку. Ён усміхнуўся: «Гэта, дарэгі, проза. Густая, натхнёная».

Ва ўніверсітэцкай бібліятэцы прадужыў завочнае знаёмства з пісьменнікам: зборнік прозы «Свой чалавек» (1958), «Млечны шлях» (1960), а ў кнігарні набыў «Міг бліскавіцы» (1965). Студэнтам паспрабаваў свае магчымасці ў прозе, але першыя набыткі поспеху не мелі. Загадчык аддзела прозы аднаго часопіса казаў: «Вось нечага крыху не хапае. І трэба найперш знайсці сябе і сваё».

У 1968-м на кафедры беларускай літаратуры філфака БДУ каля стэнда з тэмамі дыпломных работ мяне заспеў наш выкладчык, ужо вядомы празаік Іван Навуменка. «Будзеш, — сказаў непакісна, — пісаць дыпломную пра творчасць маладых празаікаў: І. Пташнікава, В. Адамчыка, І. Чыгрынава, Б. Сачанку, М. Стральцова». Радасці гэта не надало: тыя мелі па дзве-тры кнігі ды пра іх яшчэ не было грунтоўных артыкулаў, не кажучы пра манаграфіі. Адпаведна, на каго абAPERЦІСЯ? Іван Якаўлевіч зразумеў маю занепа-

галоўнае, шанцаванне ў публікацыях апавяданняў, першай аповесці, падрыхтоўка першай кнігі перапынілі мой уваход у літаратуразнаўчую эліту. Кандыдацкія, мабыць, і доктарскія па творчасці таго пакалення нашых празаікаў абаранялі ўжо іншыя.

Гэтае пакаленне адметнае. Яно нарадзілася ў 1930-я гады, дзецьмі зведала ўзнёслы і трагічны час, падлеткамі — вайну, акупацыю, з цяжарам жудаснага права вінтоўкі. Выжыўшы, пераадольваючы пасляваенную нястачу, узмоцнены сталінскі рэжым, учэпіста ўхапілася за жыццё. Усе пяцёра падаліся на аддзяленне журналістыкі БДУ, галадалі (Адамчык мусіў сысці і ўладкавацца ў «Знамя юности») і з хрушчоўскай адлігай падалі свой гучны грамадзянскі голас артыкуламі, апавяданнямі.

У 1950-я заявіць пра сябе, сваё ў прозе было нялёгка. Наша проза вельмі пацяпела ў 1930-я: шмат маладых, але ўжо сталых пісьменнікаў было фізічна вырвана з жыцця, а ў 1944-м не стала і волата, акалечанага ў сталінскіх падвалах, Кузьмы Чорнага. Ён у свае 44 гады здолеў не толькі далучыцца да Коласа-празаіка, але і пераадольваючы лютую крытыку, што штурхала яго да схематызацыі і ідэалізацыі, развіць многія тэндэнцыі, тэмы, глыбока спасцігнуць свет сялян, розных слаёў местачкоўцаў, гараджан, беларускую душу і пры гэтым (нароўні тады з забароненым, малавядомым Максімам Гарэцкім) даць яркія ўзоры беларускай народнай мовы, мастацкасці. У многіх

яльнасці. Яно было поглядам са свайго акна ў свет вялікі, як гэта на рускіх рэаліях умелі выдатна рабіць Талстой і Дастаеўскі, адкрыты ў 1950-я Іван Бунін, а ў нас у 1960-я — Максім Гарэцкі. Іхняе асабістае стала ў літаратуры ўсеагульным дасягненнем.

Амерыканскі пісьменнік У. Фолкнер гаварыў: «Мая радзіма — маленькая марка на вялікай карце краіны, але мне мо і жыцця не хопіць, каб грунтоўна даследаваць яе, гэтую марку». Для Адамчыка «маркай» сталі Варакомшчына цяперашняга Дзяляўскага раёна. «Дзікаватае, незвычайнае слова, — зазначыў ён. — Але яно для мяне хрумсціць як нарэзаная скрылікамі і падсмажаная з алеем бульба... Па мацярынскай нітцы — ці не татары... Бацькаў род — прымачы... Не мелі права на спадчыну...»

Апошняя ва ўмовах Заходняй Беларусі мела асаблівае значэнне. «Як помню сябе, помню бітву і калатэчу за зямлю...» Дзяцінства ўспамінаю як нейкую далёкую радасць, тую ціхую радасць, як пісаў Талстой, у якой «немнога чого-то недостаёт».

Набраўшы творчую сілу, літаратурнае майстэрства, Адамчык асабліва вылучыўся сярод равеснікаў і ва ўсёй нашай літаратуры ў 1960-я. Гэта яго варакомскія апавяданні «Прыгаршчы жывое вады», «Урок арыфметыкі», «Дзень ранняе восені», «Там, на хутары», «Кароль нябожа». Гэта цудоўная кніга «Дзікі голуб» (1972). Не ўсім упадалася яго варакомская тэматыка, праўда пра сялянскае жыццё, свае цяжасці (існаванне ў паддаветцы, ледзь не загінуў ад нямецкай бомбы, навучанне пасля «нямецкай» школы ў савецкай вярчэрняй, работа грузчыкам). Некаторыя не бачылі ў гэтым важнага грамадскага, сацыяльнага. Нават яго надзвычай каларытную мову, што абагаціла ўсю беларускую літаратурную, прымала ледзь не за дэялектную. Не суцішыла нават тое, што Адамчыкавы творы надрукаваў сам «Новый мир». Тут сваё вялікае слова сказаў наш знакаміты празаік Іван Мележ, які цвёрда заявіў: «Адамчыкава проза — гэта выдатная проза, гонар наш, Адамчык — адзін з найлепшых нашых навістаў усіх часоў».

А 1974 год стаўся шчаслівы і для Адамчыка, і, выбачайце за няспіласць, для мяне таксама. Ён выдаў сваё першае выбранае ў серыі «Бібліятэка беларускай прозы», што сведчыла пра яго прызнанне, а я стаўся аўтарам першай кнігі. З прадмовы яго, Вячаслава Уладзіміравіча. І напісаў ён так, што мне і цяпер даводзіцца рабіць нямала намаганняў, каб апраўдаць ягоныя давер і аванс. А ў 1980-м дастаў з шуфляды сваю дыпломную. Перагледзеў раздзел пра Адамчыка і прапанаваў «ЛіМу», які надрукаваў яго ў трох нумарах пад назвай «Крокі да вялікай кнігі». Публікацыя далася дорага: на мяне разлютавана напісаў тагачасны мэтр у крытыцы за некаторыя высновы самастойнасці ў літаратуры.

Пасля гэтага мы пазнаёміліся ўжо вочна, пасябравалі. Вельмі прыязна паставілася

яго жонка, абаяльная, далікатная і высокаінтэлектуальная Ніна Уладзіміраўна Глобус, якая працавала ў бібліятэцы Саюза пісьменнікаў і пры першай нашай сустрэчы сказала нямала цёплых слоў пра мае апавяданні. У 1977-м, працуючы ў аддзеле прозы часопіса «Полымя», я меў трывогу і шчасце адным з першых прачытаць у рукапісе Адамчыкаў раман «Чужая бацькаўшчына». Хваляванне — бо няпроста раманісту-эпіку ствараць кароткае, але напоўненае апавяданне, а навілісту з лірычным складам — раман з разгалінаванымі лініямі, з мноствам розных герояў. На шчасце, Адамчык паспяхова асвоіў і новы жанр. Чытаеш і як на ўласныя вочы бачыш тыя лес, вёску ў «шэра-жоўтым колеры — колер прывялага лета, спелага жыта і нашае нішчымнае зямлі» чуеш пажылых і маладых людзей, іх клопаты, размовы. А апісанню любоўнай інтрыгі можна толькі пазаздросціць.

На пачатку 1980-х нас пасуседзіла лецішча паблізу Малой Валюшчыны каля Заслаўя. Там мы сустракаліся амаль штотыдзень, вялі даверлівыя размовы. Мо і ў выніку іх Вячаслаў Уладзіміравіч усюды мяне «штурхаў» — у партбюро Саюза пісьменнікаў, у розныя камітэты. «Трэба, каб ты там быў». З нашых размоў я даведаўся, што ў яго задумах — новыя раманы: «Год нулявы», «І скажа той, што народзіцца», «Голас крыві брата твайго». У іх — не асобныя эпізоды з Варакомшчыны, а яе гістарычныя шляхі ў пераломныя часы розных улад, вайны. Зразумеў, вельмі скаладана было асэнсаваць ваенныя перышеты, калі ў жыццё вёскі ўмяшалася нечаканае, страшнае, часам лёсавызначальнае і бязлітаснае: нямецкая акупацыя, акружэнне з ліку савецкіх ваеннаслужных, не толькі мясцовыя паліцаі, але і нямецкія памагатыя з Расіі і іншых краёў, польскія, савецкія партызаны, тамтэйшыя патрыёты, якія не жадалі служыць ні акупантам, ні ўладам да іх... Гэта быў такі забыты клубок, што, каб у ім разабрацца і, самае важнае, сказаць пра яго праўду, трэба было праявіць незвычайныя волю і смеласць.

...Аднаго дня Вячаслаў Уладзіміравіч, які ці то падоўгу бываў на лецішчы, ці, наадварот, на працяглы час знікаў з яго, паклікаў да сябе і запрасіў падняцца на другі паверх ягонага дома. Падышлі да акна. За ім — поле, высокі і разлапісты адзінокі дуб, недалёка лес. «Люблю тут часам пастаяць», — сказаў ён. Я не змог падняць вочы на яго, схуднелага, адышлівага, з паслабелым голасам. Сцялася сэрца ў трывозе: ці не развітваецца ён з любімым краявідам? Мой неспакой быў не без падставы. Праз некалькі дзён яго, спакойнага і эмацыянальнага, уважлівага і часам іранічнага ды злога на ліхадзейства, таленавітага, пацяпелага і прызнанага ў прыгожым пісьменстве, не стала...

У аўтабіяграфіі ён прызнаваўся: «Шчаслівы буду, калі на ніве беларускай літаратуры ўздызе і маё зьярнятка». Безумоўна, яго мара спраўдзілася.

Удзячны Генрых ДАЛІДОВІЧ

1984 год. У гасцях у Васіля Быкава.

коенасць. «Можаш, — дадаў, — адразу двух зайцоў застрэліць: прасочыш, зразумееш, як і з чым яны пачалі ісці ў літаратуру, што стане і для цябе, пачаткоўца, пэўным вопытам. Па-другое, калі пастараешся як след, то можаш дыпломную пераўвасобіць у кандыдацкую. Кіраўніком буду я».

Што ж, згадзіўся. Напісаў дыпломную на прапанаваную тэму, яе ўхвалілі на абароне, кіраўнік сам занёс асобнік (ксеркасаў не было, спецыяльна перапісаў ад рукі копію) у аддзел крытыкі і літаратуразнаўства часопіса «Полымя». Ды... Армія, праца вясковым настаўнікам і,

творах ён падняўся да ўзроўню любімых Бальзака, Заля, Гамсуна. І калі б не засілле вульгарнай крытыкі, не яго ранняя смерць... Ды, на шчасце, пачулі яго боль: «Божа, напішы за мяне раманы!».

Як і калегі па творчасці, Адамчык уважліва асвойваў чорнаўскія традыцыі (адзін са сваіх артыкулаў пра класіка назваў паважліва «Ён чуў душу народа»). Найперш у спасціжэнні самага блізкага, радаснага і журботнага, а то і трагічнага, што адбывалася ў родных мясцінах, у сям'і, у душы самога. Гэтае спасціжэнне зусім не вяло да замкнёнасці, правінцы-

Глядзімся, як у люстэрка, адно ў аднаго...

Калі цяпло ды лагода сонейка на доўга развіталася з нашымі амаль што паўночнымі шыротамі, асабліва хочацца чагосьці яркага, уразлівага, кранальнага... Уладкавацца ў фатэлі ля акна, укрузіўшыся ў шарсцяны плед са свежым нумарам часопіса ў руках, разблытваць хітраспляценні дэтэктыўных сюжэтаў, навывперадкі з аўтарам спрабуючы раскрыць злачынствы... Асабліва калі побач варыцца кава і яе водар бударажыць уяўленне...

Кастрычніцкае «Польмя» адкрывае прыгодніцкая аповесць Уладзіміра Мажылоўскага «Зніклая казна канфедэратаў». Услед за маладым дапытлівым участковым трапляем у лёхі вясковай царквы, — ну хто не марыў пра такія прыгоды ў дзяцінстве-юнацтве? Таму і падаецца, што твор мог бы стаць цікавы найперш для падлеткаў. Але ў такім разе лепш бы яго трошачкі перапрацаваць — бо зашмат дыдактычнасці ў падачы гістарычных звестак, — як на сумным уроку (а добры настаўнік ведае: каб вучань запомніў матэрыял, трэба яго праходзіць у гульнявой форме), трошкі больш, чым можа вытрываць увага вучня, маралізатарства ў разважаннях аб прыродзе добра і зла... Затое вельмі маляўніча пісьменнік распавядае пра дзівоснае выратаванне хлопчыка, які заблукаў у сутарэннях: Божая Маці запальвала свечкі і іх святло падказвала малечы, дзе знаходзіцца выйсце... «Жыццё кожнага чалавека нагадвае свечку, запаленую ў памяць аб яго дзядках. Пакуль яна гарыць — чалавек жыве і памяць аб мінулых пакаленнях жыве разам з ім...» — мудрыя словы аўтара як нельга дарэчы менавіта ў час, калі нашы продкі згадвалі памерлых родзічаў.

Твор Уладзіміра Навумовіча з загадкавай назвай «Вобюліманс» (паспрауй, чытач, прачытаць яе наадварот) таксама найперш быў бы цікавы старшакласнікам. Найчасцей якраз у іх узросце прыходзіць першае каханне — тым больш важна даведацца, якім высакародным яно можа быць, на прыкладзе Максіма Багдановіча і яго музы Ані Какуевай, — іменна ёй прысвечаны самыя трапяткія і ўзнёслыя радкі класіка. Твор У. Навумовіча пабудаваны на лістах. Частка іх — эпістальная спадчына (пісьмы Ніны Ватацы, Адама Ягоравіча Багдановіча, бацькі паэта, даследчыка Васіля Гарбацэвіча). Перапіска Максіма і Ані — мастацкі вымысел аўтара. У рамане лісты паэта падпісаны «Максім Крыніца», але з гісторыі літаратуры вядома: Багдановіч пратэставаў, калі нашаніўцы далі ў друк яго вершы пад гэтым псеўданімам... «Мы глядзімся, як у люстэрка, адно ў аднаго, наляаемся прагай душэўнага суладдзя і ўнутранага характа...» — з лістоў асоба паэта раскрываецца як гарэзлівая, дапытлівая, бясстрашная, самаахвярная...

Героі апавяданняў Віктара Праўдзіна «Вобшук» і Васіля Гігевіча «Ноччу прыходзіў мядзведзь» — звычайныя сяляне. Сумленныя, цягавітыя, чулыя да бліжняга. Менавіта на такіх і трымаецца свет. Чытачу цікава будзе даведацца, як яны вырашаюць свае зусім няпростыя праблемы. І наколькі лютай, татальнай, глыбокай можа быць адзінота — што і з мядзведзем пасябруеш...

Паэзія, прадстаўленая на старонках часопіса, настройвае на ўзнёсла-лірычны роздум: філасофскія радкі Сцяпана Сяргея, маляўнічыя замалёўкі Лёлі Багдановіч... І асабліва тонкія, прачулыя вершы Настасці Нарэйкі:

З кожнага слова, з літаркі кожнай

Ты глядзіш на мяне... —

ці то да каханага, ці то да Бога звяртаецца яна. Але хіба гэта істотна, калі лірычная гераіня — шчаслівая, бо не адна ў гэтым жыцці? Нават калі здараецца і такое:

Ніхто табе не зробіць так балюча,

як той, каго кахаеш, як жывеш...

Рубрыка «Галасы свету» прадстаўлена чэшскім пісьменнікам Іржы Марэкам з двума перастворанымі Валерыем Кожарам па-беларуску апавяданнямі: «Муляжы» і «Шафа». І яны будуць сапраўднай узнагародай чытачу, бо ў іх спалучылася тое, чаго часам не стае айчыннай прозе: дынамічнае дзеянне, цікавы, напружаны сюжэт, пругкія, не занудныя дыялогі, арыгінальны гумар і маляўнічасць апавядальніка. «Кава — падмурак жыцця. Што да жанчын, дык я ў гэтым ужо не так перакананы», — гаворыць Кнотак, адзін з герояў Марэка... Але з кавай — асцярожна: Кнотак, не паслухаўшыся дактароў, памірае ад залішняга яе ўжывання... Зрэшты, кубак духмянай гарбаты ніколі не горшы, тым больш калі дадаткам да яго — свежы часопіс, пад вокладкай якога — шмат неспазнаных яшчэ гісторый...

Яна БУДОВІЧ

Не мінулае — мінулае

Часцей за ўсё творцы звяртаюцца да мінулага, бо, здаецца, пра ўжо даследаваны або пражыты самім аўтарам час напісаць лягчэй, чым аналізаваць сучаснасць і заглядаць у будучыню. Ды і варыянтаў бачання пройдзенага чалавецтвам можа быць колькі заўгодна. На густ чытача — творы празаікаў і паэтаў «Нёмана», якія даюць магчымасць пазнаёміцца з непадобным успрыманнем мінулага людзьмі розных пакаленняў.

Юры Пелюшонак прапануе сэнсава складаны апавяданні. Першы твор «Г'яўкі» аўтар прысвячае юным прадпрымальнікам шасцідзясятых гадоў. Апавяданне — момант «кінастужкі жыцця» двух яшчэ юных братоў, якім, здаецца, ужо з дзяцінства накіравана быць тым ці іншым прадстаўніком пэўнага саслоўя на працягу існавання савецкага і постсавецкага грамадства. Адзін — паспяховы прадпрымальнік, а другі — бюджэтнік. Цікава, што ў творы пісьменнік малюе фантастычны парад — парад капіталізму, дзе галоўныя ролі маюць багатыя людзі, якія нажылі свой капітал несумленна, жонкі алігархаў, зоркі эстрады і інш. Шэраг ідзе не ў залежнасці ад унёску ў развіццё, а ад фінансавых магчымасцяў. Няцяжка здагадацца, што азначае назва твора, хоць у тэксце яна аднесена да канкрэтнага эпизоду з дзяцінства братоў.

Сюжэт апавядання «Дэсант» складае апісанне адпачынку савецкіх матросаў на адным з пляжаў Канарскіх астравоў у 1988 годзе. Сутнасць проста: матарыст, трэці механік і радыст, «прадстаўнікі вялікай дзяржавы», правалі адгул так, як палічылі патрэбным: абмянялі савецкія рэчы на замежныя алкаголь, вырашылі пакупацца нецвярозымі ў забароненым месцы... Хоць аўтар прысвяціў свае творы нейкім асобным перыядам і героям, адчуваецца, што ён робіць зрэз эпохі, у якой жыў і якой яе бачыць. А погляд вельмі негатыўны і незадаволены.

Анатоль Мацвіенка прадстаўляе апавяданне «Падкіньце мяне дамоў». Незвычайная ідэя твора зацікавіць тых, хто схільны да фантастычнага, нават філасофскага апаведу. Пацярпеўшы крушэнне карабля ў 2030 годзе, два касманаўты чакаюць смерці ад голаду. Але, на думку аднаго з герояў, не так страшна чакаць гэтай падзеі, калі з кімсьці размаўляеш. Суразмоўцам стала душа Джардана Бруна. Зараз чытач усміхнецца, але пазнаёміцца з такой незвычайнай спробай варта, бо чаму менавіта гэтую асобу сустракаюць касманаўты? Трэба толькі ўспомніць, за што аддаў жыццё Джардана Бруна.

Яўсей Лапухін звяртаецца да чытача з нізкай вершаў «Поступ раніцы». Апісанне дажджлівай восені, пачуццё страты кахання, роздум над стварэннем новага перадаюць даволі песімістычныя вобразы. І хоць аўтар сцвярджае, што баіцца «халастага радка», дзесьці ён не прамінае трапіць у творы паэта. Але такія немудрагелістыя, поўныя шчырасці і меланхоліі вершы павінны знайсці сваю аўдыторыю.

Нізка вершаў «Я толькі з Небушка сышла...» Дар'і Лёсавай (пераклад на рускую мову аўтара) прыцягвае ўвагу дзякуючы меладычным радкам, якія перанясуць чытача ў ціхі і задумлівы куток, поўны роздумаў маладога недасведчанага сэрца. Яно сумуе па цяжкім жыцці маці, па няспраўджаным каханні, па несказаных словах і імкненні да спакою. Але, як бачна, паэтэсе было б няблага папрацаваць над формай і вобразнымі сродкамі, каб вершы сталі ідэйна напоўненыя і больш сур'ёзныя ў кірунку паэтыкі.

Падборка вершаў Аляксандра Лісняка з простага назвай «Пра шчасце» запрашае паразважаць над вечнымі пытаннямі. Тэма неадназначнасці свету галоўная ў творах. Ды толькі два разы, сцвярджае творца, здараецца шчасце: калі нічога яшчэ не трэба ў дзяцінстве і калі ўжо менш патрэб у старасці. Творы адрозніваюцца чысцінёй рытма і рыфмы, ідэяй мнагазначнасцю і тэматычнай разнастайнасцю.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Прымусіць успомніць

Праблемы чалавека ў свеце ўзаемаадносін заўсёды знаходзяць выйсце ў творчасці. І гэта выдатна: магчыма, яны прымусяць кагосьці задумацца над рэчамі, якія мы не заўважаем. Такая практычная роля прозы і паэзіі ў новым нумары «Маладосці».

Ад нізкай вершаў Хрысціны Бандурынай «Паміж тунеляў і станцый» сыходзіць адчуванне напружанасці. Напоўненасць шматлікімі метафарамамі яшчэ больш павялічвае пачуццёвае успрыманне вершаў, надаючы ім моцы і непаўторнасці. У такіх творах нельга прапусціць ніводнага слова, бо кожнае з іх — важнае, да месца. Асноўныя катэгорыі паэзіі Х. Бандурынай — цемра і бясконцасць, на якія часам льецца свет кахання.

Асноўныя тэмы вершаў Алеся Емяльянава-Шыловіча пад назвай «Высокія стасункі» — свабода выбару асабістага шляху і талерантнасці ў грамадстве. Вершы — своеасаблівае рэакцыя на сучаснасць. Заўважна, што аўтара кранаюць падзеі навакольнага свету, і гэты свет, што прайшоў праз фільтр унутранага, чытач знойдзе ў вершах паэта — цікавых у сваёй катэгорычнасці і ўпэўненасці.

Вольга Гронская выступае ў рубрыцы *For example*. Яе «Горад, збудаваны з лега» прымушае акунуцца ў віхор разважанняў лірычнай гераіні. Апавед поўны пачуццёў трывогі, няшчасця, але жыццё змагаецца з цемрай, а паэтычная жылка шукае выхаду, бо ў гераіні «птушкамі біліся паміж рэбраў вершы...»

Апавяданне Сяргея Шаматульскага «Фанцікі» адкрыта не натхняе на высокія пачуцці да радзімы, на вернасць свайму ці нялюбасць да чужога. Але своеасаблівым сродкам аўтар змог дамагчыся такога эфекту. Гэты твор пра страчанае жыццё тых, хто вырашыў спазнаць іншы свет замежжа, ды змог толькі апячыся. Твор будзе недаспадобы тым, хто любіць традыцыйную кампазіцыю з завязкай, кульмінацыяй і развязкай. Гэта хутчэй асабістыя разважанні з прыкладамі з'яў жыцця, што выклікаюць, дарэчы, настрой прыгнечаны і песімістычны.

«Пах ззгубіўся» Юліі Дубоўскай — гэта спроба асэнсаваць пісьменніцкую справу. Не праз вялікія ідэі, не праз адметны сюжэт, не праз выключнасць аўтарскіх магчымасцяў твор кранае чытача, па меркаванні гераіні апавядання. «Бо самы правільны шлях — шлях пачуцця, за якім заўсёды лёгка і прыемна ісці».

«Цэнтральнае кафэ» Мары Арлоўскай — гэта чатыры гісторыі-асацыяцыі. Героі твора — людзі з цікавымі гісторыямі кахання, якія, дарэчы, не вылучаюцца незвычайнасцю, неверагоднасцю ці адметнасцю. Але проста напісаныя апавяданні пра стасункі паміж людзьмі суправаджаюцца апісаннем часу, шматлікімі дэталю рэчаіснасці, дзесьці інтымнымі і дэзрэкімі намікамі і будучы даспадобы аматарам рамантыкі.

Героі апавяданняў Святланы Курганавай з назвай «Пра цябе, даражэнькая» — тыя, на чым шляху шмат выпрабаванняў. Але апавед ідзе ад першай асобы і прымусіць зірнуць з іншага пункту гледжання. Твор не адрозніваецца простага зразумелай структурай, але гэта зроблена знарок, каб пераблытаць і сабраць ізноў нейкія рэчы, што паўплывалі на тую ці іншую асобу. Кожны з кавалкаў апаведу мае сваю назву — працэт, пра які будзе ісці размова. Спачуваць хочацца ўсім героям, бо ў пэўным кавалку часу заключаны пэўны момант, які кране чытача — няхай сабе нізкі ціск і не вельмі здаровы выгляд, на што ніхто не звяртае ўвагі; надавер да дзяцей, якія прыйшлі дапамагчы пажылому чалавеку, але ніхто з дарослых не верыць у шчырасць памкненняў школьнікаў... У рэшце рэшт, усе апавяданні аб'яднаны адной тэмай: складанае жыццё выхаванага і цікага чалавека, які не можа адказаць на грубасць, хамства і смеласць у разважаннях наконт хібаў іншага. Часта многія забываюцца, што недахопы чалавека залежаць не толькі ад яго самога. Ці не сутыкаемся мы з гэтым кожны дзень? І ці не паводзім сябе таксама, як «усёведныя» людзі?

Яўгенія ШЫЦЬКА

У СУЛАДДЗІ З ПЕСНЯЙ І ПРЫРОДАЙ

**Ці могуць неба і вечар быць
найбліжэйшай раднёй
чалавеку?**

**Ці можна згубіцца-патануць у
моцных разлівах кахання?**

**Ці можа жанчына адчуваць
сябе сярод палескіх балот
сапраўднай каралеўнай?**

Адказы на гэтыя і іншыя пытанні можна знайсці на старонках новай кнігі вершаў Ірыны Ляшкевіч «Вас я чакала...» (Мінск: Кнігазбор, 2018). Пры чытанні адразу разумееш: асноўная стыхія вершаў паэтэсы са Століншчыны — музычна-песенная. Большасць вершаў зборніка вызначаецца напеўнымі інтанацыямі, выразным меладычна-рытмічным малюнкам, а некаторыя з іх пакладзены на музыку і выконваюцца як песні. Відавочна, што на гэтую асаблівасць творчасці паэткі-паляшчкі паўплывала яе добрае веданне яшчэ з часоў дзяцінства і юнацтва багатай і самабытнай народна-песеннай культуры землякоў — жыхароў Прыпяцкага Палесся. Адораная ад аўтарка шчыра любіць мясцовы фальклор, захапляецца прыгажосцю роднага кутка, сама грае на баяне і спявае народныя песні, і таму невыпадкова ў яе ўзнісла і чуллівай душы нараджаюцца наступныя вершаваныя радкі: «Я каханні развучваю ноты»; «Тут песня жыцця, і прасторы, і волі, // Тут мой паратунак ад гора й бяды», «Вясновы вецер для мяне збярог // Шчыплівую мелодыю айчыны» і інш. І сапраўды, у кнізе пераважаюць шчыпліва-тужлівыя, сумныя мелодыі, аб чым сведчыць і вось гэтае вершаванае чатырохрадкоўе:

*Не адказвай. Маўчы. Не дары спадзяванні.
Нашай восені сум у маўклівым спатканні.
У бясконцых шляхах, у маім бездарожжы,
У малітве маёй «зберажы яго, Божа».*

Яшчэ адной вызначальнай рысай кнігі «Вас я чакала...» з'яўляецца яе ярка выражаная маналагічнасць. Па сутнасці, усе творы зборніка — гэта адзіны ўсхваляваны маналог самой аўтаркі ці яе лірычнай гераіні. У гэтым шчырым маналогу па-майстэрску выяўлены боль і радасць, роспач і акрыленасць, надзея і адчай, вера ў Бога і іншыя перажыванні жаночай душы. Можна сказаць, што вершы столінскай паэткі льюцца як бліжэйшая сэрцу павольная палеская рака ці разліваюцца як тыповая для яе родных мясцін бяскрайняя вясенняя паводка. Асобныя намалёваныя карціны ды вобразы ўражваюць і па-добраму здзіўляюць, як, напрыклад, метафары і параўнанні:

*Мы галлё аднаго радаводу.
Мы адных каранёў спляценне.
Дык з якое, скажы, нагоды
Я ў жыцці тваім стала ценем.*

Альбо такое:

*Выразала ночка выцінанку,
На бярозы вешала рупліва.*

Ці вось яшчэ:

*Мой учарашні дзень фантомным болем,
Ён шчэ на крылах матыля на столі.*

Праўда, часам гэты бясконцы маналог усё-ткі пачынае трохі стамляць сваёй пэўнай аднастайнасцю і манатоннасцю, і тады — па кантрасце — хочацца ўбачыць вершы ў выглядзе жывога дыялогу ці нават палілогу, у якіх добра чуўся б не толькі голас аўтаркі, але і галасы іншых людзей (сваякоў, землякоў), жывёл, раслін, прыродных стыхій. Гэта, як і вы-

карыстанне розных відаў і жанраў верша, узбагаціла б тэматычную, сюжэтную і вобразна-выяўленчую палітру кнігі, зрабіла б яе больш разнастайнай, глыбокай і, так бы мовіць, стэрэаскапічнай.

Безумоўнай дамінантай кнігі выступаюць каханне і любоў у розных іх праявах/выявах. Паэтэса шматкроць на старонках зборніка прызнаецца ў любові да сваёй «малой радзімы, да прыроды, да сваіх блізкіх, а таксама ў каханні да сваіх былых і сённяшніх рэальных ці віртуальных абраннікаў». Вобразна кажучы, менавіта ў вялікім полі любові-кахання растуць яе лепшыя і самыя прыгожыя кветкі-вершы. Гэтыя пачуцці і натхняюць, і акрыляюць, і разам з тым яны (як у выпадку з непадзеленым каханнем) могуць выклікаць сум, дэпрэсіўны настрой, а часам нават даводзіць ледзь не да роспачы. Гаворачы словамі нашага выбітнага паэта і літаратурнага крытыка Рыгора Семашкевіча, паэткі і яе лірычная гераіня праходзяць сапраўднае «выпрабаванне любоўю». А мы ад сябе дададзім: і яе адсутнасцю таксама. Прычым радуе тое, што таленавітая паляшчкіца, як вынікае са зместу вершаў, годна вытрымлівае гэтае няпростое выпрабаванне (не)любоўю, не скараецца перад няшчасным каханнем, не апускае рукі ў адзіноце і ўрэшце знаходзіць шлях да выратавання і ўваскрэсення самотнай душы. І гэты шлях у агульных рысах выглядае наступным чынам: спачатку знайсці «праз шчырую малітву ўратаванне», затым «згубіцца ў разлівах кахання», пасля чаго напоўніцца адчуць, што «жыццё ідзе не крокам, // А цячэ-бурліць ракою».

Яшчэ адна адметнасць паэтычнай творчасці Ірыны Ляшкевіч — яе ад-

*Увялікім полі любові-кахання
растуць яе лепшыя і самыя
прыгожыя кветкі-вершы.*

чуванне шчыльнай еднасці, повязі з навакольным асяроддзем, з непаўторнай мясцовай прыродай. Паэткіца відавочна ўзвышае, амаль абагаўляе розныя прыродныя з'явы, стыхіі, адчувае сябе ўдзячнай дачкой палескай зямлі і таму так любоўна апісвае прывычныя з маленства родныя краявіды. Яна, скажам, успрымае поўню як сваю другую маці, адчувае сябе ў роднай вёсцы як рыба ў вадзе і пры гэтым упэўнена заяўляе: «Сярод сваіх балот // Хаджу я каралеўнай». Пра тое, наколькі моцна паэткіца «зраслася» з роднымі для яе зямлёй і небам, красамоўна сведчаць наступныя радкі з верша, які даў назву ўсёй кнізе:

*Вас я чакала, пэўна, Вас...
Калі апошні промень згас
Малінавага дня.
А шаты неба нада мной
І вечар сіняю сцяной —
Найблізкая радня.*

Любоўна-роднаснае ўспрымання прыроды пераканаўча сведчыць пра тонкую, уражлівую і датклівую натуру аўтаркі, а таксама служыць пераканаўчым пацвярджэннем меркавання геніяльнага індыйскага паэта Рабіндраната Тагора аб тым, што сапраўдны мастак — гэта той «хто ўлюбёны ў Прыроду і хто адначасова з'яўляецца яе «рабом і панам»». У цэлым салодкагалосая «палеская птушка» Ірына Ляшкевіч выявіла сябе майстрам пераважна любоўнай лірыкі і зрабіла гэтай сваёй кнігай крок наперад на доўгім шляху творчага самасцвярджэння.

Эдуард ДУБЯНЕЦКІ

Трава высокая і вечная, бы памяць

Вынікам змен, што пачаліся ў літаратурнай прасторы са з'яўленнем сеціва і шырокім выкарыстаннем яго пісьменнікамі, стала стварэнне новых твораў, у якія інтэраваныя з'явы, героі, рэчы сучаснасці. Яны робяцца аб'ектамі пісьменніцкай увагі і трапляюць на старонкі друку. Прычым калі пісьменнік пачынае раман, то яшчэ не ведае, што будзе ў завяршэнні, бо і сам ход падзей, і тое, чым усё скончыцца, залежыць не ад яго. Ён тут ужо нібыта на адным узроўні з іншымі дзеючымі асобамі.

«...Кожны супольна з аўтарам зможа зайсці ў траву, якая была, ёсць і будзе. Трава — гэта зялёнае святло. Трава — гэта жыццё. Трава — гэта мы...» — нездарма значыцца ў анатацыі да новай кнігі Віктара Шніпа «Трава бясконцасці: дзённікавы раман паэта» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2018). Усе ўдзельнікі мастацка-літаратурнага працэсу, сучасныя аўтары, а праз іх — і многія з мінуўшчыны, сталі героямі рамана. Пад вокладку выдання яны трапілі з Facebook-старонкі Віктара Шніпа, дзе ён паслядоўна і падрабязна занатоўваў самае цікавае з таго, што з ім адбывалася: літаратурныя і музычныя імпрэзы і мастацкія выстаўкі, у якіх браў удзел як выступаюцца (а часам і як

звычайны наведнік), афіцыйныя і неафіцыйныя вандроўкі па Беларусі і за яе межы, паездкі ў родную вёску Пугачы і на могілкі бацькоў, дачыненні з сямейнікамі і сваякамі, згадкі часоў маладосці, штодзённыя прагулкі з хатнім улюбёнкам — сабакам, шматлікія працоўныя моманты, сустрэчы з аўтарамі, кантактаванні з калегамі, роздумы над многімі праблемамі, філасофскія высновы, нават сны — усе гэтыя міні-расповеды склалі агульны сюжэт кнігі.

Кожны, хто хаця б пагартае выданне, зможа пераканацца: у аўтара — адметнае пачуццё гумару. Не сумняюся, што некаторыя з расказаных гісторый стануць міфамі (калі яшчэ не сталі). Напрыклад, расповед пра тое, як у рэдакцыі давялося тэрмінова здымаць з чытанкі для дашкольнікаў верш Уладзіміра Караткевіча «Заяц варыць піва», бо самі складальнікі ўгледзелі ў ім крамолу: спойванне старымі зайцамі зайчаныя. «Пачухаўшы патыліцу, я ўзяўся напісаць верш да малюнка, на якім заяц варыць піва. Мастак піўныя кувалі перамаляваў на кубкі, з якіх цяпер зайцы п'юць квас.

А я напісаў верш пра тое, як зайцы адзначаюць сабраны імі багаты ўраджай на сваім агародзе. У верш увёў радкі «Квасу папіўшы, зайцы заспявалі Песню пра моркву, пасля станцавалі», каб яны нагадвалі мне і Зосі Куставай (адной са складальнікаў), што на гэтым месцы быў верш Караткевіча «Заяц варыць піва», — як відаць з аўтарскага расповеду, на напісанне верша паэт можна натхніцца нават і ў такіх, здавалася б, нервовых і зусім не рамантычных варунках.

А вось яшчэ гісторыя, якая даводзіць: усе лепшыя анекдоты — з жыцця. «Тры дні запар пісьменнік, якому пад восемдзесят, тэлефанаваў і настойліва паўтараў: «Калі не выдадзіце кніжку ў найбліжэйшы час, я памру!» ... У гэтага аўтара творы пра каханне з апісаннем любоўных інтрыг і сексу. На маю заўвагу, што, прачытаўшы ягоныя сексуальныя сцэны, сексам нікому не захочацца займацца, пісьменнік сказаў: «Я ўжо болей пісаць пра жанчын не буду. Буду пісаць пра мужыкоў!»

Ёсць на старонках і трапныя параўнанні, назіранні за навакольным жыццём, маленькія

адкрыцці аўтара, якія ўражваюць досціпам і неспрэднасцю: «Тое, што мастацкі твор чытаецца на адным дыханні, — яшчэ не доказ таго, што твор геніяльны. На адным дыханні чытаецца і мой тэлефонны даведнік...», «Чакаеш выходных, а яны такія кароткія, як шлях ад камп'ютара да лядоўні», «У краме ў чарзе, як у чарзе на працяг жыцця...», «Амаль дваццаць гадоў, як пішу «Сабацыя гісторыі». Дапісаўся! Учора ўвечары Максім прынёс маленькую аўтарку», «Ёсць абмен вопытам, а ёсць і падман вопытам...».

**Гісторыя даводзіць: усе
лепшыя анекдоты —
з жыцця.**

Гісторыі аўтара — смешныя, а часам і сумныя — чаргуюцца з яго вершамі, напісанымі адначасова. У кантэксце рамана яны — на сваім месцы: аўтар нібы запрашае чытача на сваю паэтычную кухню, дзеліцца думкамі, распавядае пра падзеі, якія натхнілі на вершы. Але нават калі б іх і не было ў кнізе, на кожнай старонцы сведчанні паэтычнасці аўтара — яркая вобразная мова, яскравыя вобразы, арыгінальныя метафары:

«Высока ў бяспарным небе вароны, як чорнае лісце ў вадзе...», «На лаўцы каля пад'езда каштан, як няўдалы перапечаны калабок, які ўцёк з казкі...», «Запарожац» у снезе, як муха ў павуціне...», «Над зімовым вечаровым месгам вышчарбленая поўня, як чэрап беднага Ёрыка...».

Асоба аўтара, якая паўстае са старонак рамана, кранае сваёй рамантычнасцю, узнісласцю, даверлівасцю, а ў нечым і сентыментальнасцю (у расповедах аб знойдзенай дзіцячай цаццы — маленькім тыгрыку, якога пісьменнік прынёс дадому, памыў і пасадзіў побач з камп'ютарам; пра тое, як са сваяком каталіся, бы ў дзяцінстве, па замёрзлым возеры і падобнае), а таксама дабронай і цеплынёй, з якімі пісьменнік апавядае пра іншых, часам незнаёмых людзей.

У рамана не адбываецца ніякіх дынамічных падзей, няма тут любоўных інтрыг і ніякага напружання, але засумаваць з ім не выпадае. Асабліва цікавым ён стане для тых, хто мае дачыненне да сучаснага літаратурнага працэсу і для даследчыкаў літаратуры, бо прадмет даследавання тут паказаны знутры, так бы мовіць, у папярочным зрэзе.

Яна БУДОВІЧ

Як будзе ранак поўно забіраць,
Так дзень наш забярэ дашчэнтну горад.
Але — ствараць. Але пара ствараць
Намнога лепш, чым я ствараў учора.

Я буду жыць і сярод гэтых сцен,
Сарваўшыся з прыступак нечай веры.
А той, хто рос і хто заўжды расце,
Каб выйсьці з гэтых сцен, знаходзіць
дзверы.

Мы будзем жыць. І вёснаў нашых след
Зазье праз пласты зямнога змроку.
І гэты свет, недасканалы свет,
Адкрые шлях для нашых новых крокаў.

***

Мне сон адкрыўся восеньскаю ноччу,
Што я — нібыта згублены ў часах,
Павольна так, так нетаропка крочу
Па дзедаўскае пушчы верасах.

І нейкі пах, таемны і салодкі,
І свежы водар чыстага ліста
Вярталі мне здалёку памяць продкаў.
І разумеў я: час ужо настаў.

І дзедаў скарб хаваць ужо даволі
У нашым краі знішчаных бароў.
Няхай ён зараз вырвецца на волю
З асеннім крыкам шэрых журавоў.

Я адчыніў, бы куфар, сваё сэрца.
І болю не адчуў, працягваў крочыць.
І скарб, што вечно побач і смяецца,
Я выпусціў той восеньскаю ноччу.

***

У сінім змроку дагарыць святло,
Бы дзён мінулых зменлівыя промні.
І мы з табой, быць можа, тое ўспомнім,
Чаго яшчэ ніколі не было.

У сінім змроку пралунае сказ
Пра новы дзень і недасяжнасць волі.
Я як мага табе адкрыю болей
Таго, што ты не ведаеш пра нас.

І мы ўратаем нашых душ святло
У вечным змроку... у лагодным змроку.
І будзем мы не так ужо далёка
Ад раныцы, якой і не было.

***

Я прагну ачышчэння. Я адзін
Між бляклых сноў і невыразных твараў.
Ізноў надзею вечар абудзіў,
Што выйсьце ёсць і з сеткі тратуараў.

Калі ў змяркальных далях стыне шлях,
Мне сіні смутак не дае спачыну,
А ліхтары зазьяюць на слупах,
Ды мякка поўня ўзыдзе за плячыма.

Я прагну вызвалення. І для ўсіх,
Хто сёння волю безнадзейна страціў,
Пакуль у пушчах вецер не аціх
І смутак не аціх на роднай хаце.

Нечарговы Рэнесанс

Чароўны свет: ні холаду, ні болю,
Ні кроплі слёз на высахлы абшар.
Даўно заснулі целы на вуголлі,
Ды ў белым полімі жыве яшчэ душа.

Жахлівы свет — нясцерпныя хвіліны,
Калі трапляе ў полымя раса.
І позірк незнаёмае дзяўчыны
Звястае нечарговы рэнесанс.

Партрэты

Усё на месцы. Я не маю права
Халодны гнеў пад вэлюмам хаваць,
Здымаць партрэты ў каласах-аправах,
Партрэты тых, што ўмелі ваяваць.

Я выцісну з сябе ў халодным тлуме
Апошні твой... і свой апошні сон,
Каб не пайсці да ЦУМа або ГУМа,
Прэч ад сябе — натоўпу наўздагон.

Зноў наша ноч разводзіць па кватэрах
Усіх, хто хоча ці не хоча спаць,

І на ключы замкнёныя ўсе дзверы —
У іх ужо не варта грукатаць.

Зноў наша ноч. І я не маю права
Ісці ў пад'езд і там чакаць свой скон,
Здымаць партрэты ў каласах-аправах,
Што берагуць наш храм не горш ікон.

***

У шкле тралейбуса я бачу водбліск дня,
У шкле вачэй я бачу водсвет ночы.
Пачнецца зноў штодзённая гульня,
Якую мы не маем моцы скончыць.

Наш шлях змакрэе ад пустых адліг,
Мы аджывём, каб крочыць не без мэты.
Каб верыць толькі тым, што шмат
маглі,

І патанаць у дыме цыгарэты.

Вось сыпле дождж, але агонь гарыць
І недапалак выкідаць зарана.
Мне верыцца, што нельга ўсіх скарыць
І ў гэту ноч не ўсё разрабавана.

А ў шкле тралейбуса я бачу водбліск дня,
За шклом вітрын — святло не нашай
веры.

І мне даўно абрыдла ўжо гульня,
Бо час ідзе і не стае паперы.

***

Я пераходзіў сутарэннем змрочным
І падаў пад бясконцасць пыльных ног.
Былі далёка неба майго вочы
Ды на крыжы марнеў крывіцкі Бог.

Я падымаўся на няўлоўны момант,
Каб сваю пляшку дацягнуць да дна
І крок зрабіць, забыўшыся на стому
Тым шляхам, што пакуль нас не з'яднаў.

Ці гэта ўсё? І гнеў багоў кватэрных
Мой чысты ліст маланкай спаяліць.
Ды к д'яблу іх. Я застануся верным
За той мяжой, дзе ўжо і не баліць.

***

Час
Пралятае паўз нас,
А можа, мяне аднаго.
Гоман
Птушак — майстэрства
Перараджацца ў машыны
І людзей.
Не верыць вачам і навукам —
Адным толькі снам.
Дажыць да начной асалоды,
Калі горад выталіць
Рэшткі любові
З галоднай душы.
Падсвядомасці воды.
Тапельца не ловаць
На таньня словы.
Пустыя, прыўкрасныя...
Час
Пралятае паўз...

***

Я буду жыць, хоць трэба многа сіл,
Каб быць мацней за гэты белы горад.
Я бачу бруд, але я й бачу сіль,
Калі свой позірк накірую ўгору.

Але кожным разам
за сонцам імкнуса да Вільні.

Хутчэй бы, ушчэнт
адхіляючы бойкі прагрэс,
Шурпатай пятой
прымінаючы звонкае
стрэмя,

Таптаць тыя гронкі і
цалкам пазбыць палітэс,
Што ўпёртае, як падайка
асветы, бярэмя.

Гісторыі верыць удзячна?
Якая лухта!

О, колькі прыгод і
бясьчынстваў яна абяцала!
Насустрач нясецца гусарыя
наўскапыта

З арлінымі крыллямі
на варанёных зярцалах.

Як смачна між гэтых зарослых
кустоўем грудоў

Піць стаўлены мёд,
выбіваючы дзнішчы з барылак!
Ароніі водар буяніць у жменьках
яноў.

Спускайся з нябёс да мяне,
пачастуйся, Ярыла!

Ты бачыў з надхмар'я
і Берасце, і Панявеж,

З Гарыні і Нёмана піў
прагавітым лемпартам,

Мо лепей стаяць непарушна
ля дзедаўскіх веж,

Баронячы іх ад нападаў,
як князева варта!

Бо гэта — прызначаны лёс,
каб уласным дабром

На шыю каня апрануць
вышываную зброю

І рушыць да Вільні,
нішто не згадаўшы, акром

Таго, што шляхецкая кроў
у сяродку вар'юе.

Маналог
самотнай

жанчыны

Мутныя шыбы асенняй імгой
запацелі.

Выйду на вуліцу і падчаплю

на панэлі

Госця, забытага ўсімі ў сваёй

свізне,

Госця, якому ў жыцці яшчэ

горай, чым мне.

Тайна ўзбярэмся ў хрушчоўку

на пятым паверсе.

Бог з ім, хай будзе ён нават

аматар перверсій!

(Плату наперад рыэлтар

за ноч атрымаў,

Каб раныцой кулакамі дзвярэй

не ламаў.)

Рытнуць пад ботам масніцы

рассохлай падлогі.

Скінем абутак. Смярдзяць

яго потныя ногі.

Шпарка накрыву на стол,

разагрэю рагу,

Пляшку дастану, каб ён

не згадаў пра тугу.

Посуд памяю, пасцель

раскладу бедачыну,

Выключу лямпу і лягу

пры любым мужчыну.

Буду хахаць яго, семя накорна

прыму —

Хай ён заплача, і хай палягчэе

яму.

Буду ўсю ноч абдымаць,

разганяючы смуткі.

Ціха на досвітку знікну,

бо сон яго чуткі.

Грошы ў кішэні пакіну яму

на яду.

Госпадзе, пахаладнела —

я сёння пайду!

***

Хто мае трывалыя нервы,

Глядзіць без усякай хандры

На тое, як рупна і мерна

Працуюць штодня трунары.

З варштата хваёвае стружкі

Звісае віты касмылёк,

І дыхае пройма з-пад юшкі,

Аднекуль з нябыту, здалёк...

Прырода — лепшы з мастакоў!

...Лісты спадаюць, быццам

слёзы,

І з-пад галін — згалелых вей

Глядзяць каштаны і бярозы

У чаканні сіверных завей...

Валадар душы

«Дзякуй» Госпаду кажу

За промень у акне.

Я не баюся, не тужу:

Ён ішчасце дорыць мне!

Ён — валадар маёй душы,

Дарадчык і суддзя.

Прашу Яго я: «Адкажы»,

Парады прагну я.

Цябе без крыўды я прашу,

Каб не прыйшла бяда.

З Табой працую і пішу,

Паклон Табе аддам.

Ты асвятляеш кожны дзень,

Даеш мне моцы жыць.

Адводзіш Ты няшчасцяў цень,

Каб я магла любіць...

Фота: Кастуся Дробіна.

Бабка

Мне казалі аднойчы пра бабку
крывіцкага роду,
Як зварыла выдатны круты
самагон,
Як спаіла гасцей, да дзвярэй
прыхінула калоду
І пусціла пад стрэшку вясёлы
агонь.
Занялася, завыла, што ранены
звер, зашугала
Пяцісценка з прасохлых
бярвён, загула —
Мітусілася карнікаў хеўра
і лямантавала.
Бабка біла па вокнах, бо
добрая стрэльба была!
Паўзарослыя могількі: тут ні
граніту, ні бронзы —
Толькі сцёблы свірэпы,
спякота ды шэпт небыцця,
У бярозы заблытаўся крыж
з пачарнелай бярозы —
Яна верыла ў Бога, святая
забойца мая...

Стансы

Вачыма арапа аронія ў бучным
лісці,
Сплываючы сокам, пажадліва
прагне давільні.
Калі б я ні ехаў на захад, круці
не круці,

ШТО ПАСЕЕШ...

Фантастычнае апавяданне

Сяргей БЕЛЯЯР

Калочы вецер Кузмацняўся, і Венедыкт Нікіцін глыбей нацягнуў казацкую папаху з чырвонай стужкай і захінуў кароткі аўчынны кажух.

Студзень дваццатага года выдаўся марозны і снежны — Іерафант з цяжкасцю перасоўваў ногі, патанаючы ў высокіх гурбах. А снегапад і не думаў спыняцца.

— Чаго нос павесіў, Венедыкт? — З Нікіціным параўнаўся Бенцыён Розэнбрант, намеснік таварыша Гарбачова, старшыні Гомельскай ГубЧК. Башлык надаваў Розэнбранту падабенства з манахам-капуцынам.

Нейкі час Нікіцін маўчаў, разважаючы, ці варта казаць таварышу пра тое, што яго непакоіць, а затым спытаў:

— Ці не занадта шмат крыві мы льём, Бенцыён? Не вада ж.

— Мала, Венедыкт, да прыкрасці мала. Рэвалюцыя патрабуе ад нас ладзіць масавы тэрор супраць контррэвалюцыянераў. Гэта смяротная сутычка. Не заб'еш ты, заб'юць цябе.

— А дзеці тут прычым? — Варта было заплюшчыць вочы, як перад імі паўставалі забітыя. Самаму старэйшаму хлопцу наўрад ці споўнілася дзесяць.

— З ваўчанят вырастаюць ваўкі. І гэтыя ваўкі будуць прагнуць нашых жыццяў. Не толькі твайго, майго або таварыша Леніна. Любога бальшавіка!.. Пакутаваць ад сумненняў не стануць — гэта элементарны інстынкт самазахавання. Гідра хоча жыць, як і раней: піць нашу кроў, мардаваць нас голадам, прымушаць працаваць ад цямна да цямна... Мы не маем права на жалі і спачуванне, не можам дазволіць сабе здрыгануцца пры выглядзе мора варожай крыві. Наша задача — выпусціць гэтае мора. Без літасці забіваць ворагаў Рэвалюцыі — дзясяткамі, сотнямі, тысячамі! Пускаць пад пілы, жалезныя малатарні і сякеры да таго часу, пакуль свет цалкам не ачысціцца ад брыдоты!

Розэнбрант умеў пераконваць, але душэўны цяжар не знікаў. Нікіцін толькі ківаў, час ад часу папраўляючы «трохлінейку», якая раз-пораз з'язджала з сядла. Ні на імгненне нельга губляць пільнасці: па губерні гулялі банды, з якімі ў свой час не змагла справіцца гетманская «варта». Не абяцала нічога добрага сустрэча з байцамі Булак-Балаховіча і белымі. Ды і простыя сяляне, разлаваныя на савецкую ўладу, маглі стрэліць у спіну.

— Мы ўсяго толькі абараняемся, Венедыкт. Сячэм галовы Гідры контррэвалюцыі!.. Ты стаміўся. Усе стаміліся. Занадта вялікі груз адказнасці мы ўзвалілі на сябе... Але хто, калі не мы? Хто абароніць сацыялізм? Хто зачыне грудзмі таварыша Леніна ад кулі новай Фані Каплан?

Пытанне засталася без адказу. — Палачыся гарэлкай, Венедыкт. Файна дапамагае пры хандры. А хочаш, Чааксіянг зробіць табе іголка-ўколванне?

Пры адной думцы пра тое, кітаец дакранецца да яго тымі ж рукамі, якімі здзіраў скуру, выламліваў рэбры, сек рукі, ногі і вырываў пазногі, Нікіціна перасмыкнула.

Асабліва Цзэну падабалася «лінчы» — смерць ад тысячы парэзаў. Вытрываць відовішча зразання з цела ахвяры невялікіх фрагментаў на працягу многіх гадзін мог не кожны. Гэта з улікам таго, што чэкісты — не паненкі з Інстытута высакарных дзяўчын.

— Але лепей — жанчына, — не сунімаўся Розэнбрант. — І не якая-небудзь прафурсетка, а дзеўка маладая... каб яшчэ не налілася сокам... каб аж скавытала, калі бавіцца з ёй станеш...

Летуценнае прыцмокванне абарвала з'яўленне Кароткіх.

— Бесканак ідзе, — прашапялявіў сібірак, паказваючы вінтоўкай Маўзера на неба на ўсходзе, якое хутка налівалася свінцом. — Сховішча шукаць трэба. І хутчэй.

— Хто ідзе? — Розэнбрант раздражнёна стрэс снег з башлыка і плячэй.

— Бесканак, — Кароткіх абарваў гаворку, падшукваючы аналогію. — Снежны буран. Не паспеем да горада дабрацца.

Нібы ў пацвяджэнне слоў Кароткіх, вецер стаў больш люты: са скуголеннем кідаў у людзей і коней буйныя шматкі снегу, шкамотаў адзенне ў пошуках любых шчылін, вырываў з рук зброю.

І без таго невысокая хуткаса руху абызу з кожнай хвілінай падала, а да Гомеля — яшчэ ехаць і ехаць.

— Зварочваем у Асаўцы! — загадаў Розэнбрант.

Кароткіх, рызкуючы ўтапіць валенкі ў снезе, кінуўся выконваць распараджэнне.

Да вёскі, якая калісьці належала фельдмаршалу Румянцаву-Задунайскаму і генералу-фельдмаршалу Паскевічу, было менш за паўтара кіламетра. Лес прыкрые ад непагадзі.

— Не ў час твая хандра, Венедыкт, зусім не ў час, — прыкрываючы рот і нос рукой, вярнуўся да перапыненнай размовы Розэнбрант. — Нас яшчэ чакае шмат працы. Ці ты думаеш, што светлая будучыня наступіць сама?.. Нам нельга здавацца.

— Ты маеш рацыю, Бенцыён. Змоўклі абодва — трэба было паберагчы сілы. Бачнасць пагаршалася, і неўзабаве адзіным арыенцірам засталіся спіны таварышаў і конскія крупы. Вецер гасіў усе гукі, ад якіх у Нікіціна рабілася ўражанне, быццам атрад рухаецца ў вялікай аэрадынамічнай трубе, якую да таго ж накрылі клошам з тоўстага шкла.

Іерафант спатыкаўся ўсё часцей, спалохана ржаў і кусаў дуглі. Нікіцін прыціснуўся да шыі каня і, драпаючы твар аб заінелую грыву, як мог яго супакойваў. «Трохлінейку» прыйшлося закінуць за спіну. Лепш застацца зусім без адзення, чым страціць зброю. Рукі, хай і ў вязаных рукавіцах, хутка гублялі адчувальнасць.

У суцэльнай сцяне снегу трэба было адваёўваць кожны метр — Нікіцін не мог прыгадаць такога шаленства прыроды. Ні пра што падобнае не распавядалі ні бацька, ні дзед. Прырода нібы мела намер пахаваць чэкістаў жыўцом...

Думка выклікала непрыемныя ўспаміны: «класавыя браты» практыкавалі і гэты спосаб пакарання. У адну неглыбокую яму маглі кінуць адразу з дзясятка чалавек. Зямля пасля таго, як яму закопвалі, яшчэ доўга працягвала варушыцца, з-за чаго здавалася, нібы яна дыхае... Катаванні суродзічы Сан Фуяна і Шэн Чэнхо любілі. «Малпа, якая скідае вопратку», «чыстка баклажана», «апананне плашча з пальмавых валокнаў», «падвешванне вышытых шарыкаў», «тыгровая лава», катаванні пацукамі, распяцце...

Аднымі толькі традыцыйнымі катаваннямі кітайцы не абмяжоўваліся — фантазія салдат з Паднябеснай была сапраўды бязмежная. Куды там святой інквізіцыі... На іх справы глядзелі скрозь пальцы: кітайцам не было роўных у выканаўчасці і жорсткасці пры вырашэнні любых рэвалюцыйных задач. Да таго ж яны лёгка аддавалі свае жыцці. Толькі плаці своечасова дэі кармі добра. Тое, што кітайцы не грэбавалі рабаваннем, нікога не хвалевала: людзей трэба трымаць у страху. Ды і навошта ім уласнасць — перажытак цёмнага мінулага?

У лесе стала лягчэй: дрэвы, навісы над дарогай, гасілі вецер і прарэджвалі снег. Адшукаць сховішча ў выпадку нападу тут прасцей: гурбы намяло ў добрых паўтара метра вышыней.

Нікіцін перацягнуў «трохлінейку» на бок. Вочы слязіліся, таму аглядзець засаду чэкіст не мог. І гэта напаўняла яго сэрца трывогай. Занадта шмат ворагаў у савецкай улады, а простыя людзі не разумелі свайго шчасця.

Дарога без канца. Як у начным кашмары.

Атрад упарта прасоўваўся наперад. Па разліках Нікіціна, ужо даўно павінны былі паказацца Асаўцы, аднак частакол дрэў усё цягнуўся і цягнуўся. А бесканак набіраў абароты.

— І дзе гэтая чортава вёска? — Розэнбрант азіраўся па баках. Вогненна-рудая бародка, як у Троцкага, вісела пакуллем. — Не маглі ж мы заблукаць. Тут іншай дарогі няма!

Што мог адказаць калегу Нікіцін? Усё глыбей і глыбей у прыкляты лес. Іерафант ледзь перасоўваў ногі, і Нікіцін справядліва баяўся, што конь не вытрымае.

— Пацярпі, хутка будзем у цяпле. Зможаш адпачыць. — Іерафант ківаў, як быццам разумеючы, але яго няцвёрдыя крокі становіліся карацейшымі. Доўга не працягне.

Розэнбрант зрываўся на падначаленых: скуранка, хай і з ваўняным світарам, слаба бараніла ад ветру і холаду. Больш за ўсё даставалася Кароткіх: сібірак пракладаў сцежку, дапамагаючы сабе бярозавай жардзінай.

Прыблізна праз гадзіну (пра час можна было меркаваць толькі ўмоўна) Кароткіх ускінуў руку. Атрад, рассяпаўшыся па гурбах, натапырыўся стваламі ў чаканні атакі. Розэнбрант, бравуючы смерцю, застаўся на кані. Час ішоў, але нічога не адбывалася.

— Што тут, Кароткіх? — Розэнбрант спыніўся побач з сібіраком.

— Зірніце самі!

Дарога праходзіла пад аркай. Груба абчасаныя яловыя жэрды былі змацаваныя пры дапамозе пнянковай вяршкі і лыка. Упрыгожаннем аркі служылі чалавечыя чарапы на забітых паміж вачніц паржавельных цвіках.

— Гэта што яшчэ што такое? — Розэнбрант прыўзняўся ў страмёнах, каб лепш разгледзець арку. Кароткіх паціснуў плячыма і перахапіў вінтоўку. Паўза не зацягнулася. — Таварыш Нікіцін!

Чэрпаючы ботамі снег, Нікіцін падышоў да Розэнбранта.

— Цяпер ты разумееш, Венедыкт, чаму мы абавязаны пазбаўляцца ад усіх гэтых абскурантыстаў?.. З такім чалавечым матэрыялам сацыялізм не пабудуеш — пацягнуць на дно... Дабярэмся да вёскі, я гэтае быдла прымушу ўсё разваліць, а потым асабіста пушчу кожнаму кулю ў патыліцу. Наперад!

Прайшло не менш за вечнасць, перш чым на гарызонце паказалася ваколіца.

— Яшчэ зусім крышачку, Іерафант! — Пасля аркі конь яшчэ нейкі час мог ісці сам, а потым Нікіціну прыйшлося ледзь ці не цягнуць яго за сабой.

— Кінь яго, Венедыкт! — Параіў Розэнбрант. — Гэта ўсяго толькі бясслонная тварына, слуга чалавека.

— Ён мяне параненага з-пад польскіх куль вынес... Ты яго яшчэ механізмам назаві!

Розэнбрант няўцямна кінуў і паскакаў да авангарду, а Нікіцін сунуў Іерафанту зморшчаны яблык. Конь захрабусцеў падачкай і ўдзячна лізнуў чэкісту далонь.

Не Асаўцы.

Нікіцін вывудзіў з памяці карту павета. Нікага хутара тут быць не павінна. Праўда, тапаграфічная карта была старадаўняя, яшчэ з царскага часу. Ці мала хто мог пасяліцца тут за гэтыя гады.

— Якая розніца, чый хутар? Галоўнае — дах над галавой. — У Нікіціна адкрылася другое дыханне. Аднак «трохлінейку» ён трымаў напачатку. Усякае бывала.

Іерафант нечакана ўстаў.

— Ты чаго?.. Хадзем! — Конь устрывожана дрыжэў. — Ды што з табой?

Чэкісты тым часам занялі двор і пачалі правяраць гаспадарчыя пабудовы. На шум з хаты выйшаў стары ў лапленай бравэрцы.

— Гэй, дзед, — звярнуўся да гаспадара Розэнбрант, накіраваўшы на таго маўзер, — хто яшчэ на хутары ёсць?

— Прывітанне, — стары пакланіўся ў пояс. — Бабы-лём жыву. Вы заходзьце ў ха...

— Раскватароўваемся! — Распрэжаных коней завялі ў хлест, сані пакінулі пад навесам, і ўсе, акрамя вартавога, уламліся ў хату. Размясціліся па-гаспадарску. Па хаце паплылі клубы махоркавага дыму. Запахла мокрымі ануцямі.

— Зараз дроў падкіну.

— І самагонку цягні, дзед, — запатрабаваў Розэнбрант, прыціскаючы ссінелыя далоні да рускай печы. — Байцы з дарогі змерзлі, адагрэцца трэба.

— Не трымаю. А для цяпла цялеснага няма сродку лепшага за гарачы чай на травах.

— Ты нам яшчэ вады прапануй, — разлаваўся Розэнбрант. — Байцы за тваю будучыню жылы рвалі, а ты ім самагонкі шкадуеш?.. Не па-людску гэта. — Злавесныя ноткі ў голасе Розэнбранта не абяцалі нічога добрага. Чааксіянг выскаліўся.

— Дык няма, — гаспадар хутара вінавата развёў рукамі.

— Хлусіш, шэльма! — Розэнбрант схапіў старога за бараду і прыцягнуў да сябе. — Па вачах бачу: хлусіш!.. Ці гэта для нас няма, а для іншых ёсць?.. Чаго да людзей у камуну не ідзеш? Сядзіш біруком?

— Каму я патрэбны? — Стары вытрымаў позірк Розэнбранта, і той адштурхнуў гаспадара хутара. Ні адзін з чэкістаў нават не памкнуўся дапамагчы яму падняцца. Усмешка Чааксіянга стала шырэйшая. Смакаваў наперад.

— Арка з чарапамі — тваіх рук справа? — Розэнбрант грэбліва абцёр руку аб чырвоныя рэвалюцыйныя шаравары.

— Колькі сябе памятаю, заўсёды тут стаяла.

— Зноў хлусіш? — Бровы Розэнбранта гнеўна сышліся на пераносы, вочы надобра бліснулі. — Ужо даўным-даўно рассыпалася б ад старасці.

— Не простая гэта брама, — стары стаяў прама, расправіўшы плечы. — З чым у яе ўвойдзеш, з тым і выйдзеш.

— Здзекавацца ўздумаў над старым бальшавіком? — Ад удару пад дых гаспадар хутара склаўся напалову і паваліўся на падлогу, дзе атрымаў яшчэ два выпятыкі хромавым ботам. Рука Розэнбранта імпульсіўна пацягнулася за маўзерам, але ён раптам перадумаў. — Чааксіянг, займіся!

— Бенцыён, не трэба, гэта ж проста стары! — Нечакана для самога сябе заступіўся Нікіцін.

— Не лезь, Венедыкт! — Рыкнуў Розэнбрант, вызваляючы руку. — «Контры» іншага не заслугоўваюць!

Кітайцы падахпілі старога пад рукі і вывалаклі на двор. Крыкі, ад якіх у жылах стыла кроў, былі чутныя нават скрозь драўляныя сцены і бесканак. На шчасце, працягвалася экзекуцыя наддоўга.

Выціраючы скрываўленыя рукі лапікам кашулі старога, Чааксіянг апусціўся за стол, застаўлены тым, што было канфіскавана падчас рэйду і знойдзена ў хаце старога, пачаў есці. Праз нейкі час вярнуліся астатнія кітайцы.

Нікіцін, якому кавалак не лез у горла, каторы раз выйшаў у сенцы. Прымасціўшы на калене капшук і шматок «Звязды», пачаў згортваць самакрутку. Рукі трэсліся. Для сябе Нікіцін вырашыў, што заўтра ж падасць рапарт аб адстаўцы.

Хопіць.

Спалоханае ржанне Іерафанта падштурхнула Нікіціна да дзвярэй. Чэкіст выскачыў пад снег і самлеў: свет вакол, не пакадаючы аніводнага шанцу ацалець, сплюшчвалася з хуткасцю ляснага пажару.

Погляд

Даследаванае.
Адлюстраванае?Пошук літаратурных
памятак
на Берасцейшчыне

Адразу супакою чытача: і літаратура ў грамадскім жыцці Брэсцкай вобласці прысутнічае, і пісьменніцкая супольнасць актыўна працуе ў гэтай старонцы на працягу многіх дзесяцігоддзяў. І, безумоўна, увага да мастацкай літаратуры з боку мясцовых уладаў, з боку арганізатараў культурна-асветніцкага жыцця ў рэгіёне трывалае. У чым жа тады пытанне?..

Адкрываю даведнік, падарожнае па скарбонцы памяці выданне «Брэсцкі абласны краязнаўчы музей». Ёмістая на інфармацыю пра музейныя фонды кніжка! Багага ілюстравана. Тыраж — 600 экзэмпляраў. Аўтар-укладальнік — Н. Кірылава. Шмат чаго знайсці тут цікавага. З'явілася жаданне наведаць абласны музей. Тым больш што ёсць згадкі пра кніжныя экспанаты ў музеі — пра старажытныя кнігі. З цікавасцю пры нагодзе пазнаёмлюся з імі. Згадваецца і легендарная бібліятэка з вёскі Астрэмечы. А вось пра пісьменнікаў, прыгожае пісьменства... Толькі і знайсці імя Адама Міцкевіча і Браніслава Тарашкевіча. Гэта, несумненна, і правільна, і разумна. Болей літаральна нічога ў плане раскрыцця літаратурнай гісторыі вобласці. Няўжо музейшчыкам невядомыя старонкі болей блізкай гісторыі ў звязку з літаратурай?!

Зараз, сёння не згадаем імя Яўгенія Янішчыц, дык калі ўжо тады згадаваць?! Ці ёсць у музеі матэрыялы пра Ніну Мацяш, якую так паважалі і паважаюць на Берасцейшчыне, а не толькі ў яе родных мясцінах, у Бярозаўскім раёне?! Чаму няма экспазіцыі, прысвечанай Уладзіміру Калесніку? Ці яна ёсць, а ў даведніку пра яе весці гаворку палічылі лішнім?! Сёння часткай літаратурнай гісторыі краю становяцца імяны Алеся Каско, Васіля Гадулькі, Васіля Сахарчука, Генадзя Праневіча, Міколы Федзюковіча, Міколы Калінковіча і іншых ураджэнцаў вобласці. Што ведаюць пра іх у музеі? Ці збіраюцца матэрыялы пра гэтых яркіх творчых асоб у абласным краязнаўчым музеі?

Берасцейшчына ў сваёй гісторыі цесна пераплецена з Украінай і Польшчай. Колькі на гэтай зямлі слядоў польскіх і ўкраінскіх літаратараў?! Чаму пра гэта няма ніводнага слова ў даведніку?! Тым больш што літаратурная гісторыя Берасцейшчыны выдатна даследавана. Варта згадаць хаця б знакамітую кніжку В. Ляшук і Т. Снітко «Літаратурная Берасцейшчына», не меней цікавыя літаратурна-краязнаўчы даведнік, які ў свой час быў выдадзены з ініцыятывы Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі і з падтрымкай Брэсцкага аблвыканкама. Складаецца ўражанне, што мастацкая літаратура чарговы раз застаецца па-за ўвагай гісторыі, нацыянальнай культуры. Мо супольна з абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі Брэсцкага абласнога краязнаўчага музея ўсё ж варта было б праявіць пэўную ўвагу да гісторыі беларускай літаратуры...

Мікола БЕРЛЕЖ

«БАГІНО — НАСТРОЙШЧЫК АД БОГА...»

Зархіўнага фотаздымка на нас паглядае падобны на вайскоўца бравы вусаты мужчына. На самай справе гэта выдатны майстар-настройшчык музычных інструментаў у Мінску—1930 гады Канстанцін Станіслававіч Багіно. Рэдкую і паважаную прафесію настройшчыка за сваю ў сям'і і яго старэйшы сын Георгій, геніяльны музыкант-настройшчык, якога ведалі ў музычных колах СССР і многіх замежных краін. Памяць пра лёсы, асабліва тых, хто нарадзіўся, жыў і тварыў на нашай роднай зямлі, — неад'емны складнік гісторыі і гонару за Бацькаўшчыну.

Некалькі гадоў таму, падчас работы над укладаннем кнігі «...І бачу пройдзеныя далі» (да 100-годдзя старэйшага сына Якуба Коласа Д. К. Міцкевіча, Кнігазбор, 2014), для мяне сталі адкрыццём новыя імяны, людзі, якія так ці інакш мелі дачыненне да сям'і Якуба Коласа. Звесткі пра іх збіраліся паступова, здаралася адшукаць неаб'якавых нашчадкаў.

Так атрымалася і з сям'ёй Багіно. У адным з найцікавейшых лістоў Данілы Міцкевіча да бацькоў і брата, напісаным з толькі што вызваленага Мінска, 18—19 ліпеня 1944 года, усяго некалькі радкоў, якія далі штуршок да далейшых пошукаў: «Учора днём зайшлі... да Багіно. Маці вельмі абрадалася вестцы, што Жорж і Люся жывы і здаровы. Дом іх спалілі немцы перад адыходам. Яна жыве ў суседнім доме (адрас — стары)».

З дапамогай майго даўняга сябра Генадзя Прыбыткі ўдалося адшукаць у Маскве прадстаўніцу рода Багіно, дачку Люсі — Людмілу Канстанцінаўну — Ірыну Анатолеўну Багіно, якая шчыра падзялілася са мной каштоўнай інфармацыяй. А сёлета ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь (НАРБ) пашчасціла натрапіць на асабовую справу Канстанціна Станіслававіча Багіно, што захоўваецца ў фондзе № 42 Наркамсветы. Усяго чатыры аркушы анкетных даных, фотаздымак і цудоўны шчымы ліст маскоўскай адрасаткі аднавілі няпростыя жыццё гэтай інтэлігентнай творчай сям'і.

На пачатку XX стагоддзя К. С. Багіно працаваў у прыватнай фартэпійнай майстэрні,

К. С. Багіно. 1921 г. З фондаў НАРБ.

знаёмая з жонкай Якуба Коласа, таксама настаўніцай, Марыяй Дзмітрыеўнай. У красавіку 1917 года Ксенія Іванаўна і Канстанцін Станіслававіч пабраліся шлюбам, вянчаліся ў Мінскім кафедральным саборы. 25 сакавіка 1918 года ў іх нарадзіўся першы сын Георгій, да 1921 года з'явіўся на свет другі сын, які, відаць, памёр дзіцём, інфармацыя пра яго больш не сустракалася. 28 сакавіка 1923 года нарадзілася дачка Людміла (Люся, 1923—1995). Згодна з рэгістрацыйнай анкетай Наркамсветы, складзенай у 1921 годзе, К. С. Багіно працаваў у аддзеле мастацтваў з 15 верасня 1920 года. Ён займаўся настройкай фартэпіяна і рамонтам клавійных інструментаў як у мінскіх установах культуры і музычных школах, так і ў іншых гарадах рэспублікі, куды яго накіроўвалі ў камандзіроўкі. Канстанцін Станіслававіч ведаў і любіў увесь Мінск. У доме збіраліся сябры, знаёмыя. Мінская інтэлігенцыя адпачывала за кубачкам чаю, гучала гітара, спявалі песні. Утульны дом Багіно з невялікай вежай, вакол якога рос яблынева-бэзавы сад, знаходзіўся на тагачаснай вуліцы Падгорнай, 56.

Безумоўна, Якуб Колас і яго дамашнія ведалі сям'ю Багіно, жылі непадалёку, праз парк. Сярэдні сын народнага паэта Георгій

магла стаць небяспечнай. У анкетце Канстанцін Станіслававіч указаў, што нарадзіўся ў 1872 годзе ў вёсцы Пугачы Ракаўскай воласці; акрамя беларускай валодае польскай мовай, родзічы «адрэзаны» палякамі. Па даносе ў жніўні 1933 года К. С. Багіно быў арыштаваны, беспадстаўна прыгавораны да 5 гадоў папраўча-працоўных лагераў як член нелегальнай Польскай ваеннай арганізацыі (якая ўжо даўно не існавала!) і сасланы ў Варкату.

Ксенію Іванаўну выслалі з Мінска ў г. Злынка Бранскай вобласці, што за 50 кіламетраў ад Гомеля. Дзеці — 15-гадовы Жорж і 10-гадовая Люся — засталіся адны ў Мінску, некаторы час разам з імі пражывала і дапамагала старэйшай кузіна Зінаіда Пятроўна Грышэль, але пасля забралі і яе. Дзяцей Багіно выключылі з навучальных устаноў. Георгій, каб пракарміць сябе і сястру, пайшоў працаваць настройшчыкам. Падчас працы пашкодзіў сабе палічкі пальцаў. Пазней гэта адбілася на яго кар'еры прафесійнага музыканта-выканаўцы.

Дапамога прыйшла ад настаўніцы музыкі Вялянціны Антонаўны Сямашкі, якая дала свайму таленавітаму вучню рэкамендацыйны ліст да прафесара Маскоўскай кансерваторыі Канстанціна Мікалаевіча Ігумнава. Георгій паехаў у Маскву, за год даздаў экзамены за курс музычнага вучылішча і паступіў у Маскоўскую кансерваторыю. У хуткім часе ён забраў да сябе сястру Людмілу, якая скончыла ў Маскве школу і паступіла ў музычнае вучылішча па класе арфы. Перад Вялікай Айчыннай вайной, у 1940 годзе, смяротна хворага на анкалогію Канстанцін Станіслававіч вызвалілі з лагера, ён прыехаў да жонкі ў Злынку і яшчэ паспеў пабачыцца з дзецьмі.

На пачатку вайны Людміла гасцявала ў бацькоў, яе адправілі апошнім цягніком у Маскву. Ксенія Іванаўна і Канстанцін Станіслававіч вырашылі вярнуцца ў родны Мінск — савецкія людзі былі дэзынфармаваны, верылі, што хутка фашысцкія захопнікі перамогуць. Напрыканцы чэрвеня 1941 года па дарозе ў Мінск Канстанцін Станіслававіч памёр. Ксенія Іванаўна апынулася ў акупаваным Мінску і нічога не ведала пра лёс сваіх дзяцей на працягу трох гадоў. Добрыя весткі прынес Даніла Міцкевіч у ліпені 1944 года.

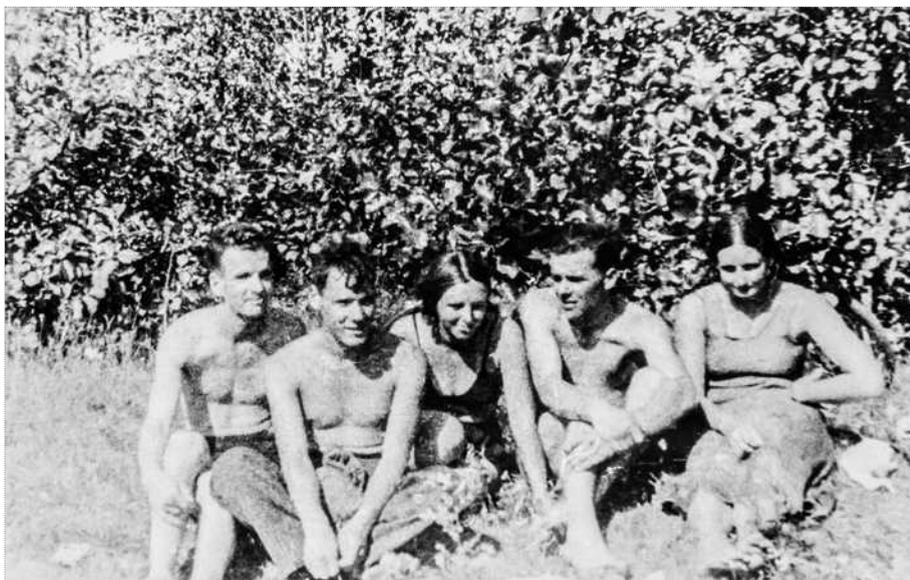
Падчас вайны Георгій і Людміла Багіно былі эвакуіраваны з Масквы ў Саратаў, дзе працягвалі вучобу. Георгію, як сталінскаму стыпендыяту, далі бронь ад прызыву на фронт. Пасля вайны сям'я Багіно ўз'ядналася і асталася ў Маскве. Георгій скончыў кансерваторыю, а Людміла — гістарычны факультэт Маскоўскага ўніверсітэта.

Георгій Канстанцінавіч Багіно ўсё жыццё займаўся настройкай раяляў, мог настройваць нават без камертона, рыхтаваў інструменты да выступлення зоркам фартэпійнага мастацтва Святаславу Рыхтэру, з якім, дарэчы, паступаў у кансерваторыю, і Эмілію Гігельсу, ездзіў з імі на гастролі. Працаваў з пераможцам першага Міжнароднага конкурсу імя П. І. Чайкоўскага ў Маскве Ван Клібернам і многімі іншымі славуцямі. Акрамя работы ў кансерваторыі ён выкладаў у дзіцячай музычнай школе. У 50 гадоў Георгій Канстанцінавіч даў сольны канцэрт у Вялікай зале Акадэміі музыкі імя Гнесіных. Заўсёды працаваў, не шкадуючы сябе. У 1971 годзе ў Георгія Канстанцінавіча здарыўся цяжкі інсульт, жыццё адмерыла яму яшчэ восем гадоў. 3-за хваробы шмат у чым давялося быць абмежаваным, але Г. К. Багіно напісаў кніжку «Гульні-задачы для музыкантаў-пачаткоўцаў» (1974).

Выдатнага майстра не сталі ў 1979 годзе, яго пахавалі на Данскім могілках у Маскве.

«Багіно — настройшчык ад Бога» — так з павагай казалі калегі Георгія Канстанцінавіча. Сусветна вядомыя музыканты высока цанілі яго талент. Музычную дынастыю Багіно працягваюць яго ўнукі. Сярод іх — вядомы піяніст, дырэктар Рымскай акадэміі інтэрнацыянальнай музыкі Канстанцін Георгіевіч Багіно, названы ў гонар свайго дзеда.

Вера МІЦКЕВІЧ

Злева направа: Віталь Філіповіч, Георгій Міцкевіч, Таісія Прозарава, Георгій Багіно, Маргарыта Прозарава. 1938 г.

дзе рабілі рамонт, настройку і выраблялі музычныя інструменты. Выраб у асноўным уключаў зборку з гатовых замежных дэталяў. Майстар высокай кваліфікацыі Канстанцін Станіслававіч працаваў на фабрыках К. Шродэра і Я. Бекера; акрамя раяляў, рамонтаваў іншыя музычныя інструменты, напрыклад, папулярныя балалайкі і гітары. Яго майстэрня месцілася на рагу вуліц Падгорнай і Паліцэйскай насупраць Губернатарскага саду (цяпер гэта раён вуліц К. Маркса і Я. Купалы). Нагадаю, што ў Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі экспануецца раяль фабрыкі І. Фотха (I.Foth, Minsk), зроблены мінскім майстрам К. С. Багіно напрыканцы XIX стагоддзя.

Пра жыццё сям'і ў Мінску Ірыне Анатолеўне распаўядала бабуля Ксенія Іванаўна Багіно (дзявочае Грышэль, 1885—1974), настаўніца, якая, не сумняваюся, была

(Юрка) Міцкевіч і Георгій (Жорж) Багіно былі пагодкамі, сустракаліся, захаваўся фотаздымак канца 1930-х гадоў, дзе маладыя людзі на летнім адпачынку з сябрамі і знаёмымі. На сайце «Мінск стары і новы» пра сям'ю Багіно цікава распаўядала Вольга Фадзініч, унучка стрыечнага дзядзькі Якуба Коласа Адама Юр'евіча Міцкевіча. Напрыканцы 1920-х гадоў Канстанцін Станіслававіч настройваў піяніна яе маці Зоі Адамаўне (нарадзілася ў 1919 годзе). Золя Міцкевіч, Жорж Багіно і Жэня Канаплін (будучы памочнік Якуба Коласа ў Ташкенце ў 1942 годзе) вучыліся ў адной школе № 4 г. Мінска, толькі хлопцы на клас вышэй за Зою. Пра ігру Зоі на піяніна Жэня казаў так: «Ну што ты там граеш! Вось Жора грае — гэта да!».

Аднак вернемся да анкеты К. С. Багіно. Анкета на савецкім часе — дакумент сур'ёзны, у 1930-я гады любая інфармацыя

Знагоды

Па абодва бакі фронту...

У Музеі кнігі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася выстаўка «Беларусь у Вялікай вайне 1914—1918 гг.», прымеркаваная да 100-годдзя завяршэння Першай сусветнай вайны.

У экспазіцыі прадстаўлены ўнікальныя экспанаты, якія распаўсюджаюць пра жыццё з абодвух бакоў лініі фронту, рэдкія кнігі, газеты, часопісы, паштоўкі, ліставанне салдат, арыгінальныя пісьмовыя прылады, друкарская тэхніка, асабістыя рэчы і прадметы культуры ваеннага часу, паведамліў намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Алесь Суша.

Традыцыі

СТРАЛА, ШТО ЛЯЦІЦЬ У ВЕЧНАСЦЬ

Калектыўную манаграфію «Цень стралы: культурныя і вербальныя коды традыцыі» прэзентавалі ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь. Выданне прысвечана старажытнаму абраду ваджэння і пахавання стралы, які ўключаны ў рэспубліканскі спіс гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі.

Ініцыятарамі выдання сталі вучэбна-навуковая лабараторыя беларускага фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і кафедра этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Укладальнікі — кандыдат філалагічных навук Рыма Кавалёва і кандыдат культуралогіі Вячаслаў Калацаў.

Час ідзе, адыходзяць у іншы свет носьбіты, а сам абрад ваджэння і пахавання стралы, што спрадзек ладзіцца на Веткаўшчыне, з гадамі становіцца ўсё менш маштабны. Раней, як згадваюць мясцовыя жыхары, гэта было сапраўднае свята не толькі для беларусаў, але і гасцей краіны.

Зазвычай адбываецца ўсё так: у дзень правядзення абраду — на Ушэсце, праз 40 дзён пасля Вялікадня, — святочна апранутыя жанчыны збіраюцца ў цэнтры вёскі. Яны ідуць невялікімі групкамі, па

дарозе спяваюць песні і водзяць кагароды. У месцы збору ўтвараецца агульны вялікі карагод, удзельніцы прамаўляюць словы-заклінанні, спяваюць «стрэльныя» песні, потым выстройваюцца ў шэрагі — наперадзе грамады стаяць старэйшыя жанчыны — і гучным шэсцем з песнямі ідуць па вёсцы да жытнёвага поля. Тут — новая частка абраду. Песні і карагоды ў жыцце, «качанне» па полі — каб набрацца сіл ад Зямлі, а таксама перадаць ёй частку ўласных жыццядайных уласцівасцяў. Кожная ўдзельніца абраду павінна зрабіць у глебе невялічкую ямку і закапаць металічны прадмет — «стралу» як ахвяру Перуну. Менавіта гэтыя дробныя рэчы павінны засцерагчы будучы ўраджай ды і ўсю вёску ад маланкі і агню. Падчас абраду жанчыны вырываюць па дзевяць жытнёвых каласкоў. Лічыцца, што высушаныя за іконай, яны прынясуць здароўе, дабрабыт і багаты ўраджай.

Абраду ваджэння і пахавання стралы прысвечана мноства навуковых даследаванняў, але сярод фалькларыстаў, этнолагаў і дагэтуль няма згоды, як інтэрпрэтаваць сутнасць святочнай дзеі. Таму і ўзнікла ідэя выдаць сумесную манаграфію — каб занатаваць і абагуліць розныя напрацоўкі.

Над калектыўнай манаграфіяй, у якой разглядаюцца розныя аспекты абраду, працавала каля дваццаці аўтараў з Беларусі, Расіі, Украіны і Польшчы. Цікава, што даследчыкі часам выказвалі амаль што супрацьлеглы меркаванні наконт сутнасці і значэння абраду.

— Неяк выпадкова натрапіла ў сеціве на кнігу «Славянскі код стралы». Ды запыталася ў сябе: хіба і ў нас не праводзіцца гэты абрад? Хіба не аб'ядноўвае ён Гомельшчыну, Браншчыну, Чарнігаўшчыну? — распавядае пра гісторыю выдання Рыма Кавалёва. — Вырасла, што і мы можам зрабіць нешта падобнае.

У ліку іншых даследчыкаў да стварэння кнігі спрычыніліся вядомы беларускі культуролог, прафесар, доктар філасофскіх навук Ангельс Дарашэвіч, журналіст Рэгіна Гамзовіч, спецыяліст па традыцыйным касцюме, супрацоўніца НАН Беларусі Ірына Смірнова ды іншыя. Планавалася, што кніга выйдзе абмежаваным накладам, толькі для аўтараў прадстаўленых тут артыкулаў, але, дзякуючы дапамозе беларускай дыяспары ў Злучаных Штатах Амерыкі, яна выдана большым накладам.

Падчас прэзентацыі наведвальнікі змаглі стаць віртуальнымі сведкамі традыцыі дзякуючы паказу відэамаатэрыялу, знятага ў 2010 годзе ў вёсках, дзе абрад праводзіцца і сёння, у адпаведнасці са шматвяковымі традыцыямі. Больш за тое, «стрэльныя» песні заспяваў аўтэнтычны гурт «Стаўбунскія вясоркі» з вёскі Стаўбун Веткаўскага раёна, падхапілі святочныя напевы пераймальнікі — постфальклорны гурт кафедры этналогіі і фальклору БДУКМ «Страла» пад кіраўніцтвам Эвеліны Шчадрыной.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Млын навін

Песні Вялікай Айчыннай

Нацыянальны акадэмічны канцэртны аркестр Беларусі рыхтуе праграму «Песні вайны», прысвечаную 75-й гадавіне вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, паведамліў мастак кіраўнік калектыву народнага артыста Беларусі прафесар Міхаіл Фінберг. Лепшыя выканаўцы заслужанага калектыву прадставяць землякам у розных рэгіёнах краіны песні, якія былі напісаны ў ваенныя гады і пасля Вялікай Айчыннай. Гэта праграма прагучыць цалкам на беларускай мове. Будучы выкананы творы, напісаныя самымі таленавітымі беларускімі кампазітарамі. Адкрые праграму песня «Радзіма мая дарагая» на музыку кампазітара Уладзіміра Алоўнікава.

***

У межах аўтарскага праекта вядомага калекцыянера і гісторыка Уладзіміра Ліхадзедава «У пошуках страчанага» да 100-годдзя заканчэння Першай сусветнай вайны ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь у сараду адкрыецца выстаўка «1918. Нараджэнне новага свету». Падчас мерапрыемства пройдзе дзве прэзентацыі. Калекцыянер прадставіць фотаальбом «Беларусь 1914—1918. Вайна і мір», які паказвае рэаліі Усходняга фронту вачыма расійскіх і германскіх салдат. А потым у музейным дворыку вядомага кампанія-распрацоўшчык камп'ютарных гульняў «Wargaming» зладзіць прэм'ерны паказ новага кароткаметражнага фільма «Атака мерцвякоў: Асавец» пра жакі Першай сусветнай на прыкладзе бітвы за Асавецкую крэпасць. Выстаўка «1918. Нараджэнне новага свету» не толькі дасць магчымасць пазнаёміцца з каштоўнымі гістарычнымі матэрыяламі, але і прадэманструе сучасныя падыходы да інтэрпрэтацыі трагедыі «Вялікай вайны».

***

Выстаўка «Спрадвечнае» ў межах мерапрыемстваў, прысвечаных 25-годдзю кафедры народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, адбудзецца 14 лістапада ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры». Экспазіцыя прапануе паразважаць аб унікальных набытках нацыянальнай культурнай спадчыны ў сучасным свеце, асабліва цяпер, калі мяняецца сама сістэма каштоўнасцяў, фарміруецца новая сацыякультурная прастора. Сярод удзельнікаў выстаўкі — вядомыя мастакі-педагогі: Рыгор Шаура, Аляксандр Кавалёў, Уладзімір Рынкевіч, Людміла Дамнянкова, Тамара Васюк, Ала Непачаловіч... Разам з педагогамі свае творы прадставяць выпускнікі кафедры, лаўрэаты спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі, члены Беларускага саюзаў мастакоў, дызайнераў, майстроў народнай творчасці і інш.

***

У Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь ладзіцца выстаўка «Знакі Незалежнасці. Польскія грошы 1915—1939». У экспазіцыі, падрыхтаванай Падляскім музеем у Беластоку ў супрацоўніцтве з Польскім інстытутам у Мінску і Нацыянальным гістарычным музеем Рэспублікі Беларусь, прадстаўлены сотні банкнот і амаль дзвесце манет, якія адлюстроўваюць сітуацыю на грашовым рынку польскіх земляў часоў ваенных дзеянняў (1914—1918), а таксама эвалюцыю валюты, адроджанай польскай дзяржавы (1918—1939). Шырокую палітру афіцыйных плацежных сродкаў дапаўняюць прыклады цікавых дасягненняў фальшывамакетчыцкага майстэрства эпохі, інструменты іх стварэння, а таксама вагі для кантролю арыгінальнасці манет.

Міра ІЎКОВІЧ

Водгулле мінулага

Пазашлюбны сын Радзівіла?

Паэт і публіцыст, мастак і кампазітар, артыст і драматург... Гэта толькі некаторыя рысы асобы Артура Бартэльса, ураджэнца вёскі Дзяніскавічы (цяпер — Ганцавіцкі раён Брэсцкай вобласці). Яго імя сёння мала каму вядомае, але па маштабе таленту творца можа стаяць у адным шэрагу са знакамітымі сучаснікамі — Адамам Міцкевічам, Янкам Лучынам, Кастусём Каліноўскім. Сёлага споўнілася 200 гадоў з дня яго нараджэння, і адмыслова да юбілею пабачыла свет кніга «Дзяніскавічы».

Выданне змяшчае лірычную паэму «Дзяніскавічы», прысвечаную роднаму кутку паэта. Гэты твор у архівах Польшчы выявіў кандыдат філалагічных навук Анатоль Трафімчык, а яго пераклад на беларускую мову выканаў вядомы паэт Віктар Гардзеі. Акрамя таго, у кнігу ўключаны тэматычна блізкія да тэксту малюнкi самога аўтара — гэта адбіткі з яго альбома «Літоўскія тыпы», якія ствараліся ў 1847—1870 гадах.

Цікавая не толькі творчая спадчына ўраджэнца нашага краю, але і яго жыццёвы шлях. Па адной з версій, Артур Бартэльс нарадзіўся 30 жніўня 1818 года ў Вільні. Але, на наш погляд, і хутчэй за ўсё (паводле архіўных звестак), ён нарадзіўся 13 кастрычніка 1818 года ў арыстакратычнай сям'і ў вёсцы Дзяніскавічы. Яго бацькамі лічацца Людвіг Бартэльс і Канстанцыя Заблоцкая.

У тыя часы Дзяніскавічы і ўсе навакольныя ўгоддзі адносіліся да Клецкай ардынацыі Радзівілаў. У цэнтры вёскі знаходзіўся двухпавярховы дом, дзе і жыла сям'я памешчыка, які кіраваў гэтымі землямі ад імя князя. Сам жа Радзівіл наведваўся ў вёску 2—3 разы на год на паляванне са сваімі гасцямі і спыняўся ў шыкоўным доме паляўнічага, размешчаным побач. Таму існуе меркаванне, што А. Бартэльс быў пазашлюбным сынам князя Радзівіла.

А інакш як патлумачыць той факт, што юнак атрымаў выдатную адукацыю? Спачатку ён закончыў гімназію ў

Варшаве, прадоўжыў адукацыю ў Санкт-Пецярбургу і Парыжы. Жыў некаторы час у Рызе і Санкт-Пецярбургу, затым — у сваім палескім маёнтку. Пасля ўдзелу ў паўстанні 1863—64 гадоў быў вымушаны пакінуць Радзіму. Выехаў у Варшаву, дзе і атрымаў шырокую папулярнасць як польскамоўны аўтар.

Каля 1875 года пасяліўся ў Кракаве (на той час — тэрыторыя Аўстрыйскай імперыі), тут спрабаваў сябе ў журналістыцы, у тым ліку ў 1878—1880 гг. друкаваў артыкулы ў часопісе «Паляўнічы», сярод іншых — паэма «Палескі тыдзень».

Пры жыцці кнігі і асобныя творы выходзілі ў Вільні, Варшаве, Кракаве, Львове і Парыжы. Згадаем толькі некаторыя з іх: «Драмы і камедыі» (Вільня, 1859 г.), п'еска «Госці» (Кракаў, 1875 г.) паэмы «Палескі тыдзень», «Летнія ды асеннія паляванні» і «Зімовыя ловы на Літве» (Львоў, 1878—1880 гг.). У тым жа часопісе «Паляўнічы» ў Львове ў 1878 годзе была надрукавана паэма «Дзяніскавічы».

Хутчэй за ўсё, яна стваралася для ўласнага выкарыстання, бо напісана яшчэ ў лютым 1862 года, калі аўтар жыў у сваім палескім маёнтку. І ўжо пасля смерці аўтара, у 1888 годзе, выйшаў зборнік «Песенькі і сатыры». Памёр Артур Бартэльс 23 снежня 1885 года ў Кракаве, там і пахаваны (побач са сваёй жонкай з роду Ваньковічаў) на Ракавецкіх могілках.

Таццяна ДЗЕНІСЕНЯ

Дні спасціжэння

Тыдзень і сапраўды прайшоў у «спасціжэнні белага свету». Падаецца, слоган, абраны паводле Кіры Муратавай, спрацаваў: конкурсныя і пазаконкурсныя паказы аб'ядналі 48 краін. Пра іх распавядалі больш чым 160 карцін.

Па-за межамі

Ужо напачатку было зразумела, што 25-ю лістападаўскую кінасустрэчу ладзяць па ўсіх правілах кінафестывальных адкрыццяў. Кіно, фестываль — гэта і чырвоны дыванок, па якім павінны з гонарам прайсці стваральнікі фільмаў, артысты, асобы, што маюць дычынныя да кінаіндустрыі. Бо кіно — гэта свята. Свята — гэта госці. І свята заўсёды стымулюе гаспадароў: на іх у гэты момант глядзяць. Гэта спрацавала: самыя святочнымі ў першы фестывальны дзень былі ўдзельнікі ад Беларусі. Абвешчаючы імёны тых, каго чакалі на чырвоным дыванку, артыстка Вера Палякова і тэлеведучы Яўген Перлін самі ўздымалі вочы і ўсміхаліся, вітаючы знаёмых. Вячэрнія сукенкі ад беларускіх артыстак прыкавалі ўвагу публікі, што абступала дыванок па баках, — як і належыць фестывальнай пляцоўцы: тут у нас усё сур'ёзна.

Далей галоўная канцэпцыя ўдакладнялася: жыццё «Лістапада» ад нараджэння і на працягу 25 гадоў нам нагадалі ў лепшых традыцыях кіно — праз эпізоды, фотаздымкі, прызёраў розных гадоў. Вядома, і праз асоб. Бо калі на экране — Расціслаў і Алег Янкоўскія, разумееш, што «выхад у вялікі свет» беларускага кінафору быў невыпадковы, над гэтым

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

працавалі некалькі дырэктый, паступова ўдасканальваючы падыходы да арганізацыі. І шмат што змянілася ў апошнія гады, у адпаведнасці з часам і міжнародным узроўнем. Але лепшае засталася — як традыцыя, і нават як інтрыга, якую чакаюць усе кінагледачы нашай краіны. Калі намеснік прэм'ер-міністра Беларусі Ігар Петрышэнка з'яўляецца ў зале, то зразумела, што следам за словамі прывітання Прэзідэнта Беларусі на адрас фестывалю адбудзецца ўтанараванне асобы ў кіно, якую ведаюць і любяць у нашай краіне. Сёлета ганаровым госцем «Лістапада» стаў знакаміты яшчэ з савецкіх часоў актёр Рустам Сагдулаеў, які запатрабаваны і цяпер, акрамя таго, ён здымае кіно і як рэжысёр. Але для шматлікіх кінагледачоў самай знакамітай застаецца роля Рамэа ў фільме Л. Быкава «У бой ідуць адны старыя». Рустам Сагдулаеў сёлета атрымаў спецыяльны прыз Прэзідэнта Беларусі «За захаванне і развіццё традыцый духоўнасці ў кінамастацтве» і так расхвалываўся, што ў яго сціплы «дзякуй» замест пафасных прамоў было паверыць вельмі проста і натуральна. «Няўжо вы думаеце, што ў артыстаў заўсёды ёсць падрыхтаваныя словы?» І сапраўды... Славутая Святлана Немаляева, народная артыстка РСФСР, атрымаўшы спецыяльны прыз Выканаўчага камітэта СНД «Кіно без межаў», наогул расчулілася да слёз: зала яе вітала стоячы. Яна дзякавала Мінску, згадаўшы, як прыязджала сюды разам з мужам Аляксандрам Лазаравым.

Але не менш запамінальнымі былі сустрэчы з гасцямі, якія прыехалі прадстаўляць карціны, што ўдзельнічалі ў фестывалі.

Без абмежаванняў

І тут ёсць магчымаць адчуць розніцу паміж паходам у кінамастацтва і звычайным рэжыме і праглядам у фестывальным фармаце. Таму што ў Мінску ў кожнага кінагледача ёсць магчымасць пасля прагляду задаць пытанні стваральнікам і атрымаць адказы пра тое, што ёсць кіно як мастацтва. Акрамя таго, на кінафестывалі можна ўбачыць фільмы, якія, магчыма, не прыйдуць на вялікі экран, а некаторыя і наогул больш нідзе паглядзець нерэальна. Тут сыходзяцца імёны. Тут гучаць пытанні. Тут зашкальваюць эмоцыі.

Што да імёнаў, то сусветнае лепшае і гучнае — калі ласка: італьянскі рэжысёр Паола Сарэнціна і яго «Лора». Ці Ларс фон Трыер і яго новы фільм «Дом, які пабудаваў Джэк» — верагодна, была ўнікальная магчымасць пабачыць яго на вялікім экране ў Беларусі. Як і ўвайсці ў «Вышэйшае грамадства» разам з французанкай Клер Дэні. Атрымаць завочны «Майстар-клас» ад іранца Джафара Панахі праз яго стужку «Тры сястры». Паразважаць разам з мексіканскім рэжысёрам Карласам Рэйгадасам пра «Наш час» — фільм, які сёлета ўражвае ўвесь свет. «Лістапад» дае мажлівасць далучыцца да самых яркіх сусветных кінапрэм'ер, якія адбыліся на знакамітых фестывалях — Канскім, Берлінскім, Венецыянскім.

Рустам Сагдулаеў атрымаў спецыяльны прыз Прэзідэнта Беларусі «За захаванне і развіццё традыцый духоўнасці ў кінамастацтве».

Адметна і тое, што цікавасць гледачоў прымушае арганізатараў наладзіць дадатковыя прагляды, і часам пажаданым можна дзвіцца і ганарыцца адначасова. Напрыклад, таму, што паказ фільма Сяргея Лазніцы «Працэс» у секцыі «XX стагоддзе. Драмы гісторыі» прайшоў з аншлагам і дадатковы сеанс наладзілі ў Музеі гісторыі беларускага кіно. А карціна няпростая: звяртае да судовага абвінавачання супраць прамыслоўцаў, ініцыяванага Сталіным у 1930 годзе. Лазніцу як рэжысёра Мінск ведае ўжо добра: быў пераможцам «Лістапада» ды і яго стужка «У тумане» паводле В. Быкава стала апошнім часам выдатным прыкладам экранізацыі айчыннай літаратуры. Таму не дзіва, што ў праграме «Найлепшае» яшчэ ішоў «Дзень перамогі» гэтага рэжысёра, які мае асаблівы погляд на жыццё постсавецкай прасторы.

Гэта асноўны клопат «Лістапада». І яго асноўны конкурс — з карцінамі, дзе ўсё гучней і вастра ставіцца пытанні, а разам з тым і вядуцца актыўныя мастацкія пошукі, што паказалі 12 прадстаўленых фільмаў. Пра тое, што хвалюе кінамайстроў краін, якія маюць з намі агульнае мінулае, але ідуць сваім шляхам, пагаворым наступны раз.

Ларыса ЦІМОШЫК

Святлана Немаляева атрымала спецыяльны прыз Выканаўчага камітэта СНД «Кіно без межаў».

Валеры Мерэс: «Я адчувала сябе абсалютна свабоднай»

Не толькі конкурснымі праглядамі жыве мінскі кінафестываль. Ён дорыць кінагурманам магчымасць паглядзець фільмы, якія наўрад ці будуць ісці ў пракаце, работы самых яркіх аўтараў сучаснасці. Ён вучыць разумець гэтае мастацтва праз праграмы, якія распавядаюць пра кіно. Ён прапануе ўнікальныя рэтраспектывы і сустрэчы. Сёлета ў межах секцыі «Геніі кіно: Аньес Варда» адбыўся паказ стужкі «Адна спявае, другая не». Карціну ў Мінску прадставіла зорка аўтарскага кіно, французская актрыса Валеры Мерэс. Шырокаму гледачу яна вядомая па такіх фільмах, як «Укол парасонам» ці «Банзай», што ішлі ў пракаце і па тэлебачанні ў савецкі час. Аматыры аўтарскага кіно запамнілі гэтую актрысу па рабоце ў карціне Андрэя Таркоўскага «Ахвярапрынашэнне». Насамрэч у Валеры дзясяткі роляў у кіно.

Але ў Мінску гаворка ішла пра карціну, створаную прадстаўніцай «новай хвалі» французскага кіно Аньес Варда, пра феміністычны ідэі: фільм, створаны ў 70-я гады, звяртаў увагу на правы

жанчын. І калі параўнаць, што ёсць цяпер, то можна ўявіць, што мастацтва кіно мае рэальную сілу, бо шмат што змянілася. Валеры па-жаночы шыра казала пра тое, якую ролю здымкі ў кіно адыгралі ў яе жыцці:

— Гэты фільм па-добраму феміністычны. Я радуся, што ёсць мужчыны ў зале, каб яны становіліся на бок жанчын, паважалі нас, таму што мы насамрэч вельмі харошыя.

...На той момант, калі пачыналася работа над фільмам, я не мела дастаткова часу, каб удзельнічаць у здымках, бо была занята ў спектаклі тэатра. Але калі я сустрэлася з Аньес, яна сказала: «Прачытай сцэнарый, і калі пасля ты захочаш займацца тым, чым займалася раней, няхай так і будзе. Я прачытала сцэнарый і зразумела, што гераіні фільма змяняць маё жыццё. Калі я здымалася ў фільме Аньес Варда, мне было 20 гадоў. І вельмі хацелася быць Мэрылін Манро, хацелася пазіраваць для мужчын, падабацца ім. Тады мне Аньес сказала, што быць актрысай — гэта не значыць быць легкадумнай жанчынай. Калі спявала, а пастаянна пазіравала як Мэрылін, а Аньес настойвала, каб я была больш мужная. Роля Палін зрабіла мяне той жанчынай, якой я з'яўляюся цяпер. І адкрыла мне дзверы ў кіно.

...Аньес Варда і Андрэй Таркоўскі — тыя вялікія рэжысёры, з якімі мне давялося працаваць. Я адчувала сябе абсалютна свабоднай, я ім цалкам давярала. І калі мне рэжысёр тлумачыла, што так можа быць, што жанчына аддае адно дзіця, калі ў яе застаецца другое, то я імкнулася сыграць гэта пераканаўча. Не ўсе рэжысёры могуць быць настолькі моцнымі, як Варда ці Таркоўскі».

Марыя АСПЕНКА

ПЕРАМОЖЦЫ КОНКУРСУ ФІЛЬМАЎ ДЛЯ ДЗІЦЯЧАЙ І ЮНАЦКАЙ АЎДЫТОРЫІ «ЛІСТАПАДЗІК»

Залаты «Лістападзік» за лепшы фільм — «Супа Мода», рэжысёр Лікарыён Вайнайна (Кенія, Германія);

Лепшая дзіцячая роля — Шан-Хэ Хуан за ролю ў фільме «Ведае толькі мора» (Тайвань);

Лепшая работа дарослага ў дзіцячым фільме — Філіпа Нігра за ролю ў фільме «Уцёкі ў Рым» (Італія, Швейцарыя);

Спецыяльны прыз журы за лепшы сцэнарый — «На мяжы», рэжысёр Алдзіяр Байракімаў (Казахстан);

Дыплом «За лепшае апэратарскае мастацтва» — «Таварыш дзіця», рэжысёр Маоніка Сійметс (Эстонія).

Старшыня журы — Эрык-Білада (ЗША). Члены журы — Наргес Абяр (Іран), Алена Турава (Беларусь).

Беларускіх фільмаў у конкурснай праграме не было.

ПЕРАМОЖЦЫ КОНКУРСУ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ КІНАШКОЛ

Прыз «За лепшы фільм» — «Той жа боль», Петэр Санд Магнусен (Польская нацыянальная школа кіно, тэлебачання і тэатра ў Лодзі);

Дыплом «За апэратарскую работу і мужнасць» — «Адчужэнне», Бегім Жалдубай кызы (Кыргызка-Турэцкі ўніверсітэт «Манас»);

Дыплом «За дасціпны арыгінальны падыход» — «На ўсход», Імэн Чжан (Мабільная кінашкола «DOCNOMADS»);

Дыплом «За тое, што гаворыце жыццю «так», усведамляючы яго хуткаплыннасць» — «Скачкі Бруна», Мірна Эверхард (Мабільная кінашкола «DOCNOMADS»);

Члены журы: Ёзэфіна Зеттмахер, Ілона Бічэўска, Марыя Касцюковіч.

Нашу краіну ў конкурсе прадстаўляла Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў праз фільм «Адзін дзень з жыцця Алеся і Алесі» Алены Буяковай.

НАСТАССЯ-ПАКУТНІЦА

Сіла айчыннай герайні: антыгероі побач немагчымыя

Прыгожая, моцная і такая няшчасная... Але ж гэта як паглядець: яе кахаюць, дзеля яе робяць учынкi. І яна сапраўды можа ўсё. Балет «Анастасія» ў Нацыянальным вялікім тэатры Беларусі прадставіў вобраз жанчыны, якая ўвайшла ў айчынную гісторыю як асоба, што ўзначаліла абарону Слуцка ў часы татарскіх набегав.

Асабістыя драмы

Але па факце ў балете стварыўся вобраз наогул беларускай жанчыны: адданай каханаму мужу нават пасля яго забойства, якая не ідзе на заляцанні і спакусы, таму што мае гонар і збіраецца падумаць дзяцей сама. Яна можа горача маліцца, а можа і паплакаць, нават уклечыць ад гора, а ў сваіх мроях гатовая быць разняволенай і слабай — з тым, каго няма. Але калі трэба, яна здольная зрушыць горы. І нават паварочваць войскі чужынцаў. Як жа гэта ёй удаецца?

Стваральнікі балета паводле гісторыі беларускай княгіні Настасі Слуцкай не сталі даваць адказ на гэтае пытанне. Пра гэта мы разважалі ўжо, калі глядзелі фільм «Анастасія Слуцкая». Паўтараць усё тое ж, толькі на балетнай сцэне, сэнсу няшмат (бо ёсць магчымасць звярнуцца да фільма). Але тэатр быў вельмі зацікаўлены ў стварэнні яшчэ аднаго нацыянальнага балета. А гісторыя — спрыяльная глеба для гэтага.

За часы незалежнай Беларусі гэта трэцяя пастаноўка з асобамі рэальнай айчыннай гісторыі. Пасля таго, як яны выйшлі на сцэну ў 90-я гады мінулага стагоддзя дзякуючы балету «Страсці» беларускага кампазітара Андрэя Мдзівані ў пастаноўцы Валянціна Елізар'ева, стала зразумела: гістарычныя сюжэты для балета — тое, што трэба. Асабліва з такімі магутнымі постацямі, як Рагнеда-Гарыслава. Наступны зварот да нацыянальнай тэмы адбыўся дзякуючы

вобразу князя Вітаўта (балет Вячаслава Кузняцова паводле Аляксея Дударова), тады інтэрпрэтаваў гісторыю як харэограф народны артыст Беларусі Юрый Траян. Балет запомніўся найперш яркай музыкай, якая і давала асноўныя характарыстыкі вобразам галоўных герояў — мужчын. Таму, пажадаўшы працягу ў нацыянальным стылі, новы твор зноў даверылі Вячаславу Кузняцову. Ён паглыбіўся ў гісторыю Настасі праз лібрэта Анатоля Дзялендзіка — і агучыў яе ў лірычна-драматычным (а не столькі ў герайчным) стылі. І гэта тое, што дало магчымасць нарадзіць харэаграфічны вобраз Настасі, які ўсё ж адрозніваецца ад экраннага ў выкананні Святланы Зеляноўскай. Няма ж сэнсу ў балете, які пераказвае фільм.

Тэатральная версія іншая ў першую чаргу сюжэтнай часткай: балет больш факсуецца на перадгісторыі вайсковага супрацьстаяння з татарамі, на асабістай драме княгіні Слуцкай, на яе рамантычных гісторыях кахання (і фактычна перад нашымі вачыма праходзіць не адна!), на шчаслівым жыцці з мужам князем Сямёнам і горы ад яго страты, на адстойванні свайго жаночага гонару. Ну і так, княгіня ж пакутуе не толькі за сябе, яна пакутуе падчас нападаў татар разам са сваім

народам (ці народ пакутуе разам з ёй) і, нягледзячы ні на што, апынаецца на вышыні, нават літаральна, дзякуючы прадуманай па харэаграфіі падтрымцы ў фінале.

Насамрэч падтрымак галоўнай герайні і яе дзяцей, калі яны луналі над натоўпам, было некалькі на працягу пастаноўкі, магчыма, каб як мага больш пераканаўча падкрэсліць выключнасць ролі Настасі. І сапраўды, трэба было падкрэсліць, таму што побач з ёй увесь час быў мужчына, які рызыкаваў выціснуць у гледача ўсе станоўчыя эмоцыі, засланіўшы нават самую Настасю. Такім падаўся вобраз князя Міхаіла Глінскага... І гэта яшчэ адзін момант, які моцна адрознівае балет ад фільма, дзе князь пададзены здраднікам. Тут ён закаханы, не прымае Настасю як гаспадар ахвяру, прынесеную татарамі, ратуе яе з дзецьмі і да апошняга спадыяецца на спягаду ў каханні. Які мужчына, герой, які зробіў

мой дзень!.. (Алег Яромкін прымусіў нават шкадаваць гэтага персанажа, пра якога я заўсёды так дрэнна думала, няўжо несправядліва?) У гэты момант хочацца сябе ўшчыпнуць: ало, гэта мастацтва, яно ж мае права на вымысел і сваю версію. Ці мы маем справу з мастацкай правакацыяй: бо пасля хочацца паглыбіцца ў гісторыю, каб удакладніць, хто ёсць хто... Але хутчэй за ўсё гаворку з намі вядуць пра чалавечую гісторыю, дзе ўсё зусім неадназначна, а розныя пазнейшыя ўчынкi людзей, якія да нейкага моманту былі героямі і пагрыётамі, могуць атрымаць тлумачэнне праз асабістую драму (псіхатраўму): я для яе ўсё, а яна...

Народныя характары

Назіраем трохкутнік, у якім апынулася Настася і два яе мужчыны. А ў момант прыходу прывіда Сямёна і сапраўды ўспомніўся раман Жоржы Амаду, дзе дону Флёр наведваў мужнябожчык, але пры гэтым яна нармальна асінвала і з жывым суджэнцам. Гэта там, у іх, з лацінаамерыканскім тэмпераментам, можна, відаць, падобную сітуацыю ўспрымаць іранічна. У іх яна — выключна псіхадэлічная драма, і выбар герайні рабіць усё ж трэба. Выбар палягае ў дылема: быць слабай, калі цябе абараняе рэальна моцны, альбо стаць моцнай, калі побач з табою прывід каханага (і пранікнёны артыст Ігар Аношка). І менавіта ён укладвае ў рукі жанчыны меч...

Гэтыя калізіі трымаюць харэаграфію і ў выніку сам спектакль: лірычныя дуэты, за якімі проста замілавана назіраеш, пераносяць апавяданне ў нейкую пазачасавасць. І ў гэтыя моманты адмысленага ўзнаўлення гісторыі абстрагуешся і глядзіш балет пра адносіны людзей. Гэта тое, што не дае ператварыць спектакль у лінейную ілюстрацыю гістарыч-

ных падзей, дзе свет падзелены дакладна на правільных нашых і злодзеяў нянашых. Нашы — народ Слуцка — выступаюць адзіным маналітам, ідуць за сваёй кіраўніцай (масавыя эфектныя сцэны вельмі запамянаюцца ў розных балетах, што нават ужо прадчуваеш, як унушальна яны могуць выглядаць у такога знаўцы гэтага мастацтва, як Юрый Траян). Нянашы — Хан Ахмат, яго дачка Заіра і іх войска — вельмі пазнавальныя і таму пераканаўчыя: Усход, які мы адчуваем адразу. Яны парушаюць спакойны беларускі аповед сваімі рэзкімі рухамі і вынутымі рукамі, нібыта крылы драпежных каршунаў (а як жа яшчэ іх паказваць?). Экспрэсія Канстанціна Героніка (Ахмат) і адмоўная энергія Заіры (Вікторыя Трэнкіна) дазволілі ўсё ж крыху паперажываць за лёсы радзімы (памятаем пра магчымасці мастацкага вымыслу?).

Усё дзеля таго, каб больш зразумець галоўную герайню. Настася Людмілы Уланцавай (гэты вобраз у розных складах ствараюць некалькі выдатных артыстаў, у кожнай можа быць свой характар і адчуванне партыі) — пшчотная, крохкая, лірычная. Але ў яе атрымліваецца: таму што не адна. Роля народа ў лепшых традыцыях гістарычных твораў таксама ў выніку раскрытая (людзі збіраюцца за ёй, ходзяць стройнымі шэрагамі, нават некалькі разоў). Аднак балет «Анастасія» запомніцца ўсё ж не гэтым.

Зваротам да Беларусі — так. Мелодыкай Беларусі — таксама. Жанчынай, што ўвасабляе Беларусь, — натуральна. Сцэнаграфічнымі вобразами Слуцка і ваколіц, створанымі Аляксандрам Касцючэнкам — дакладна. Стылізаваныя пад эпоху касцюмы ад Кацярыны Булгакавай паспрабуюць зламаць стэрэатыпнае ўспрыманне чорнага колеру (у яго апрануты князьбацька і Глінскі, які на цяперашнім этапе жыцця станоўчы герой, што мы ўжо зразумелі).

Усё разам зробіць уражанне на гледача, які, можа быць, прыйдзе на балет упершыню. Ён будзе глядзець балет — і зразумее прыгажосць гэтага мастацтва праз малюнак, пададзены Юрыем Траянам, які сам станцаваў столькі спектакляў (і рабіў гэта добра), што ўся класіка сусветнага і беларускага балета і ёсць яго творчая сутнасць. Усё, што ведаў пра балет, ён уклаў у гэтую пастаноўку, дзе адлюстраваны яго багаты досвед артыста (знаўцы гэта ўбачаць дакладна).

Нацыянальныя тэмы

Але такія спектаклі, які правіла, носяць асветны характар. Малады глядач будзе глядзець прыгожы спектакль пра далёкіх герояў — і счытае гістарычны тэкст. Пачне разважаць пра нацыянальнае — і яго крыніцы будзе шукаць у мінулым. Гэта выдатна.

Аднак ёсць адзін нюанс. Не толькі ў балете, але і ў іншых мастацтвах у нас нацыянальнае часта прыраўноўваецца да гістарычнага, а сучаснасць застаецца па-за кадрам. А ці яна не можа быць з нацыянальным характарам, ці не можа распавядаць пра народ, адлюстроўваючы яго светаадчуванне? Няхай будучыя гістарычныя творы. Але не толькі яны. І няхай наступны (чацвёрты...) нацыянальны балет будзе іншы, дзе праз цела прарвецца душа больш блізкага нам героя. Бо мастацтва мае вялікую сілу мяняць і гарманізаваць свет, калі вельмі хутка адгукаецца на тое, што адбываецца навокал, і праз метафары падказвае развіццё сітуацыі ці іх вырашэнні. Мінулае патрэбна як грунт сучаснасці. Але без сучаснасці (і яе адлюстравання) няма будучыні. Мы ж не хочам, каб наша «нацыянальнае» засталася ў мінулым?

Ларыса ЦІМОШЫК
Фота Андрэя САЗОНАВА

АДЗІН НА МІЛЬЁН

Карыкатурысты, што захоўваюць прафесію

Пра жанр карыкатуры ў беларускіх выданнях ішла гаворка падчас творчай сустрэчы мастакоў-карыкатурыстаў Алега Папова і Анатоля Гармазы з членамі маладзёжнага клуба «Акулы п'яра» пры Беларускам саюзе журналістаў.

Алег Папоў: Я рады вітаць Анатоля Іванавіча Гармазу, які з'яўляецца мастаком-карыкатурыстам нумар адзін у краіне, вакол якога і дзякуючы якому гэты жанр існуе сёння. Нам сёлета спаўняецца па 63 гады, ёсць яшчэ людзі, якім па 50. І ўсё, у прафесіі больш няма нікога. Анатоля Іванавіч доўгі гады працаваў у «Вожыку» і быў там мастацкім рэдактарам, і ўвесь гэты час мы спрабавалі знайсці маладых мастакоў, здольных прадоўжыць нашу агульную справу. Хадзілі ў Тэатральна-мастацкі інстытут, мастацкае вучылішча, запрашалі моладзь паспрабаваць сілы ў карыкатуры. Напачатку ахвотнікаў набіралася чалавек дваццаць, праз месяц засталася адзін ці два... Праз год — ніводнага.

Тады мы неяк яшчэ трымаліся, таму што быў «Вожык», вакол яго гуртаваліся ўсе мастакі-карыкатурысты. Карыкатурыст — прафесія зусім не масавая: добра, калі адзін чалавек прыпадае на мільён жыхароў. Суадносіны, увогуле, не мяняюцца, нават калі гэта будзе Расія, Украіна ці Эстонія.

— **Калісьці ва Украіне быў цікавы сатырычны часопіс «Перець». Але ў апошнія гады ён перастаў выходзіць.**

Анатоль Гармаза: «Перець» быў лепшым часопісам на савецкай прасторы. У ім працавала цэлая плеяда бліскучых карыкатурыстаў. Валерый Зялінскі там «кіраваў парадам». Аднак паўстала праблема з кадрамі, Зялінскі пайшоў з жыцця, застаўся хіба што Анатоль Васіленка. Ён цяпер народны мастак Украіны, адзіны чалавек у дзяржаве, якому за карыкатуры далі званне народнага. Я некалі марыў дасягнуць яго ўзроўню, Анатоль Пятровіч быў маім кумірам, а сёння мы з ім актыўна працуем, нягледзячы на тое, што ён сёлета святкуе 80-годдзе.

А. П.: Наш «Вожык» таксама са шматгадовай творчай гісторыяй. Але наклад «Вожыка» ў 300 тысяч асобнікаў, як было некалі, гэта сёння з разладу фантастыкі.

— **Алег Віктаравіч, сёлета 40 гадоў з пачатку вашай творчай дзейнасці. Якімі былі вашы першыя крокі ў прафесіі?**

А. П.: Спачатку карыкатаў займацца і не думаў. А першы мой малюнак з'явіўся ў шматтыражнай газеце «Оптик» завода імя Вавілава. А потым маляваў карыкатуры для «Вечернего Минска», «Мінскай праўды», «Советской Белоруссии». Пасля быў «Вожык», дзе я і пазнаёміўся са сваімі калегамі — ужо прызнанымі майстрамі мастацкага цэху.

— **А калі адбыўся ваш выхад на ўсесаюзную карыкатурную арэну?**

А. П.: Усё пачалося з цікавага выпадку, звязанага з «Літаратурнай газетой». Я прапанаваў свае малюны вядомаму на ўсю краіну клубу «12 стульев», які вёў у газеце Віктар Весялоўскі. Не зусім разумеючы ўмовы афармлення, я даслаў ім свае работы памерам 30 на 40 см. Карыкатуры былі зацверджаны і прыняты ў друк, але супрацоўнікі газеты здзівіліся такімі гіганцкімі памерамі арыгіналаў.

— **Ці былі нейкія асаблівыя патрабаванні пры адборы малюнкаў у савецкі час?**

А. П.: Здаецца, даўно пайшлі ў мінулае так званыя тэматычныя нарады, на якіх збіраліся мастакі, прыносілі свае работы для ўсеагульнага абмеркавання. Але ўсё

адно былі мэтры — Аскольд Чуркін, Уладзімір Бараноўскі, Вадзім Швяцоў, Сяргей Волкаў, Валянцін Ціхановіч. І паміж мэтрамі і намі — яшчэ Мікалай Гіргель як нейкі пасярэднік паміж пакаленнямі. І калі хтосьці з маладых прапаноўваў добрую тэму, яе нярэдка перадавалі прызнаманаму мэтру, а нам ужо даставалася нешта папрасцей. Але мы былі рады публікавацца. А калі нашы работы яшчэ і трапілі на вокаладку таго ж «Вожыка» ў яго лепшыя гады, гэта быў вялікі гонар. Мы нават атрымлівалі ганарары, прыстойныя па тых часах, але грошы на першае месца ніхто не ставіў. А тэматычных нарад, якія ладзіліся два разы ў месяц, мы ўсе чакалі з нецярпеннем, бо там былі жывыя зносіны. Нават прыходзілі за гадзіну да нарады, таму што

Алег Папоў.

Анатоль Гармаза.

апроч творчасці нам было цікава проста пагутарыць адзін з адным.

— **Ці праўда, што ў часы перабудовы Галоўліт СССР прыняў рашэнне забараніць маляваць карыкатуры на кіраўнікоў краін Захаду?**

А. Г.: У аснове кожнага з відаў мастацтва ляжыць эмацыянальнае ўспрыманне жыцця. Гумар — паняцце нацыянальнае, можна вылучыць, скажам, англійскі, французскі, беларускі гумар. Калі ўзялася «жалезная заслона», то нашы творцы ўбачылі беспрэцэдэнтны мастацкі рашэнні ў дачыненні да лідараў заходнеўрапейскіх краін. Відаць, тагачаснае кіраўніцтва СССР мусіла ініцыяваць абмежаванні, каб, як кажуць, не наламаць дроў і не сапсаваць адносіны з Захадам у такі пераломны гістарычны момант.

— **Як змяніўся тон карыкатур у постсавецкі час?**

А. П.: Карыкатура — паняцце вельмі шырокае. Гэта не толькі шарж ці палітычная карыкатура. Я вольна займаюся гумарыстычным малюнкам. Сатыры, лічу, у нас сёння практычна няма. Яна была ў савецкі час, калі ў кожным нумары крытыкавалі дармаедаў, п'яніц, злых неплацельшчыкаў аліментаў. Мы, калі праглядалі замежныя сатырычныя часопісы, не разумелі, што гэта за гумар такі бытавы — жонка, муж, кот, патэльня? Для нас гэта было дробнатым, несур'ёзна. Тады тон задавала газета «Праўда», на яе трэба было раўняцца. А цяпер і мы да гэтага прыйшлі: на малюнках адлюстраваны сям'я, кот, адпачынак і гэтак далей, хоць часам з'яўляюцца і сур'ёзныя тэмы.

— **Ці было жаданне запусціць больш маштабныя праекты па карыкатуры?**

А. П.: Некалі я спрабаваў зрабіць газету, прысвечаную гісторыі і сучаснаму стану карыкатуры ў цэлым. Было шмат задум,

нават марылі, каб студэнтам факультэта журналістыкі БДУ чытаць невялікі курс пра мастацтва карыкатуры як асобны жанр на старонках газет і часопісаў. Аднак праект не зацвердзілі. Была яшчэ цікавая ідэя арганізаваць міжнародную выстаўку карыкатур паводле прапановы Алега Гуцолы, украінскага мастака, які пераехаў у Беларусь, але і яна засталася нерэалізаваная. Аднак удалося выпусціць кнігу «Беларусы смяюцца» ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», у якой адлюстраваны менталітэт нашага народа і яго каларытны гумар. Апроч гэтага, мы арганізавалі Асацыяцыю карыкатурыстаў, органам якой была гумарыстычная газета «Ха-ха». Яе рабілі Анатоль Гармаза, Віктар Дубовік, Аляксандр Каршакевіч і я. З намі

мастака-карыкатурыста, і ніяк інакш! Калі мы выпусцілі першы нумар, яго раскупілі толькі каля будынка турмы. А потым наклад стабілізаваўся на ўзроўні 20 тысяч асобнікаў, такім ён з'яўляецца і сёння. Знаходзіць шлях да чытача нам дапамагаюць выязныя канцэрты (дарэчы, Алег Віктаравіч іграе ў вакальна-інструментальным ансамблі на бас-гітары), сустрэчы з чытачамі, рэклама на тэлебачанні. У справе папулярнасці нашай творчасці дапамагае і мая кніжка «Простые вещи», дзе змешчаны аж 370 карыкатур. Прынцып павінен быць такі: калі ты пачаў выпускаць газету, то кожны нумар трэба рабіць як апошні. Мы імкнемся далучыць да творчага працэсу як мага больш аўтараў, нам дасылаюць малюны з блізкага і далёкага замежжа, нават

хацелі завязаць цесныя адносіны «Красная бурда» і іншыя папулярныя выданні, якія адчувалі дэфіцыт сатырычных ілюстрацый, але мы былі самадастатковай газетай і з імі амаль не супрацоўнічалі.

— **Але ці адчулі вы розніцу ў падыходах да карыкатур пасля пераходу з «Вожыка» ў «Народную газету»?**

А. П.: «Народная газета» ў нашым разуменні з'яўлялася як бы «баявым лістком» яго заснавальніка — Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь. І мы разам з Анатолем Кірушкіным, які перайшоў сюды з «Чырвонай змены», не зусім разумелі нашу ролю ў гэтым выданні. Апроч таго, дызайнерскі стыль газеты тады яшчэ толькі афармляўся. Потым, дзякуючы ініцыятыве глянцальніка Сяргея Плыткевіча, мае малюны на палітычныя тэмы сталі публікавацца ў асобнай калонцы. Нейкага рэзкага пераходу з часопіса ў газету я нават і не адчуў, хоць газета была чорна-белая, а малюны ў «Вожыку» выходзілі ў колеры, што для мастака больш прывабна. У кожным суботнім нумары я займаў апошняю старонку сваімі малюнкамі пад рубрыкай «Жизнь глазами Олега Попова». Яшчэ ў той час мы рабілі цалкам з карыкатур дадатак да «Народнай газеты» на 16 палосах, які добра разыходзіўся. А сёння ў газеце мае карыкатуры з'яўляюцца пад рубрыкай «Дело было в пятницу».

— **Жыццё не стаіць на месцы, з'яўляюцца новыя выданні. Анатоль Іванавіч ужо даволі доўга выпускае гумарыстычную газету «15 суток»...**

А. Г.: Хачу адзначыць, што гэта адзіная газета, якая яшчэ выдаецца і ва Украіне, і ў Расіі, і нават у Нью-Ёрку, але там у яе іншая назва — «ХРЮ: Хороший русский юмор». Менавіта ў газеце «15 суток», па маім цвёрдым перакананні, мае быць дэбют кожнага

са Злучаных Штатаў Амерыкі. Папулярную рубрыку «Записки адекватного» вядзе ў газеце саліст ансамбля «Песняры» Валерый Скаражонак, які дэманструе сапраўдныя ўзоры сакавітага народнага гумару.

— **Ці ўплываюць новыя тэхналогіі на стварэнне карыкатур?**

А. Г.: Каб зразумець творчы працэс, як ствараецца сучасная карыкатура, пра-дэманструю некалькі малюнкаў. Адзін зроблены ў чорна-белай гаме, намалюваны тушшу. Далей карцінка сканіруецца, каб яе можна было падагнаць пад любы памер. Цяпер застаецца толькі малюнак расфарбаваць — і ён практычна гатовы да публікацыі. Самае складанае — прыдумаць тэму. Раней даводзілася пера-рабляць карыкатуры для «Вожыка» па 8—10 разоў, прычым без усялякай тэхнічнай «падтрымкі». Цяпер гэты працэс значна паскорыўся. Я, напрыклад, магу намалюваць 7—8 карыкатур за месяц, а Алег Віктаравіч у стане зрабіць гэта за адзін дзень. Немагчыма да канца зразумець, як ён знаходзіць столькі цікавых тэм. Але ёсць і яшчэ адно вечнае пытанне: дзе і хто будзе друкаваць тыя малюны, якія выходзяць з-пад п'яра пладавітага карыкатурыста?

— **Ці можна сёння гаварыць пра нейкія станоўчыя перспектывы развіцця жанру карыкатур у Беларусі?**

А. Г.: Мы вырашылі: нам патрэбная студыя карыкатур. Гэта ўжо неабходнасць: востра стаіць пытанне пераёмнасці пакаленняў, таму што, калі казаць вобразна, тыл у нас адсутнічае. Вучоба карыкатурыстаў мусіць адбывацца на платнай аснове (калі чалавек за нейкія курсы заплаціў, то ён абавязкова будзе іх наведваць), і ў гэтым мы бачым пэўныя станоўчыя перспектывы існавання прафесіі карыкатурыста.

Настасся ЧУРЫЛА

Знакавыя імёны ды знакі якасці

Марафон-віншаванне —
адметнасць сёлетняй «Беларускай музычнай восені»

Галоўныя віншаванні — на адрас народнага артыста Беларусі, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі, мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра імя І. Жыновіча, прафесара Міхаіла Казінца. Ужо сёння ў Вялікай зале Белдзяржфілармоніі — першы канцэрт марафону: маэстра — за пультам Дзяржаўнага акадэмічнага сімфанічнага аркестра Рэспублікі Беларусь, сола на скрыпцы — ад Арцёма Шышкова, лаўрэата шматлікіх прэстыжных міжнародных конкурсаў.

Аднак хто сочыць за творчасцю Міхаіла Казінца, разумее, што гэты дырыжор бярэцца за складаныя творы з нацыянальным сансам і характарам. І падчас марафону нас чакае прэм'ера: «Скарына. Вяртанне. Сем сцэн жыцця» кампазітара Ларысы Сімаковіч, што запланавана на 18 лістапада. Маштабны твор выканаюць Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўная акадэмічная

харавая капэла імя Р. Шырмы і Ян Жанчак у якасці саліста. Але канцэрт у гонар Казінца немагчымы без галоўнага аркестра для гэтага дырыжора — Нацыянальнага акадэмічнага народнага аркестра Рэспублікі Беларусь імя І. Жыновіча. Разам з ім таксама будуць іграць айчынныя музыканты-зоркі: лаўрэаты і пераможцы шматлікіх міжнародных конкурсаў Міхаіл Лявончык, Аляксандра Дзенісеня (цымбалы), Уладзіслаў Плігаўка і Дзяніс Чорны (баян). Апошнім канцэртм марафону стане выступленне аркестра імя І. Жыновіча разам з салістамі, нават артыстамі тэатра оперы і балета Беларусі.

«Беларуская музычная восень» на самрэч аб'яднае сёлета музыкантаў з усяго свету. Напрыклад, Дзяржаўны камерны аркестр Рэспублікі Беларусь прадставіць новы музычны аб'ект, прысвечаны юбілею свайго кіраўніка, — «Яўген Бушкоў запрашае...». І яшчэ адзін канцэрт гэтага калектыву дасць магчымасць паслухаць піяністку Пламену Мангаву і флейтыстку Ірыну Стачынскую ўжо напрыканцы лістапада.

«Харавыя легенды» прадставіла Дзяржаўная харавая капэла імя Р. Шырмы на чале з дырыжорам Вольгай Янум. Але наперадзе — праграма «*In Paradisum*».

Ідэя праграмы «Пад знакам якасці» належала Ігару Задарожнаму, які імкнуўся нагадаць хіты савецкай эпохі, калі спявалі Муслім Магамаеў, Эдуард Хіль, Валерый Абадзінскі, Ганна Герман і інш.

Але варта звярнуць ўвагу на адмысловую праграму «Брава, акардэон!» Яе падрыхтаваў баяніст, лаўрэат міжнародных конкурсаў Уладзіслаў Плігаўка разам з лаўрэатам міжнародных конкурсаў з Расіі Мікітай Уласавым. Гэта будзе своеасаблівы адказ аматарам фартэпіяна: 8 лістапада музыканты адзначыць «Дзень піяніста». А тут багата класікі для віртуознага выканання: Бетховен, Шапэн, Ліст, Чайкоўскі, Элгар, Дэбюсі, Рахманінаў... І музыка беларускага сучаснага кампазітара Сяргея Бельцокова ў такім суквецці. «Чароўныя гукі раяля» айчынныя слухачы любяць, таму заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ірына Шуміліна мае асобны канцэрт у рамках фестывалю.

І варта ўсё ж не забываць, што восень — час, калі спалучаюцца розныя рытмы жыцця, якое адстойвае сваё права на паўзы, імправізацыі і нечаканыя рашэнні. Калі ласка: канцэрт «X JAZZ Мінск 2018». А для тых, каму мала, у дадатак — выступленне музыкантаў з Польшчы: спявачкі Дароты Міськевіч, піяніста Дамініка Вані і Atom String Quartet. Яшчэ больш эксперыменту — у праграме «Ад Брамса да Бітлз» (віяланчэльны квартэт «*Rastrelli Cello Quartet*»). Бо музыка ў нашым жыцці патрэбная розная, асабліва восенню, калі варта напоўніцца гукавымі фарбамі перад манахромнай зімой.

**Падрыхтавала
Марыя АСПЕНКА**

ЖЫЦЬ У ПЕСНІ

Твор Эдуарда Зарыцкага
як завет кампазітара

На небасхіле нашай культуры гэта зорка калі і цяпер спытаць мінакоў на вуліцы, ці ведаюць яны песні Э. Зарыцкага, большасць, несумненна, назаве «Начныя кастры», «Я вернусь», «Лісток календаря», «Белыя крылы» і іншыя хіты кампазітара, народнага артыста Беларусі. Прычым яго песні выконвалі не толькі нашы, беларускія, зоркі, такія як Віктар Вуячыч, Яраслаў Еўдакімаў, Надзея Мікуліч, Уладзімір Правалінскі, Мікалай Скорыкаў, Іна Афанасьева, Наталля Тамела, але і кароль расійскай эстрады Філіп Кіркораў.

Эдуард Барысавіч напісаў каля 600 песень. Акрамя таго, ён ствараў музыку для тэатра, кіно і тэлебачання, а таксама сімфоніі, канцэрты для габоі і валторны. Ён стаў сапраўды народным у нашай краіне, але, як і легендарны Уладзімір Мулявін, Зарыцкі нарадзіўся ў РСФСР (у вёсцы Красны Кут Саратаўскай вобласці), але жыў і працаваў у Беларусі. Яго сябры ўспамінаюць як аднойчы Эдуард Барысавіч стаяў каля адчыненага акна і раптам пачуў сваю песню «Я вернусь». Зірнуўшы на вуліцу, ён убачыў кампанію не вельмі цвярозых, якія спявалі нагхнёна, з нейкім замілаваннем. Расчулены, кампазітар кінуўся да халадзільніка: ён хацеў пачаставаць вулічных спевакоў. Зрабіўшы некалькі бутэробродаў, Эдуард Барысавіч пабег на вуліцу, але пад яго акном ужо нікога не было...

«Светлы, шчыры, добры, спагадлівы, з выдатным пачуццём гумару», — так гавораць пра Эдуарда Зарыцкага яго сябры і калегі. Не хочацца верыць, што яго з намі няма. Сёлета ён пайшоў у лепшы свет. Эдуард Барысавіч нікому не гаварыў пра сваю цяжкую невылечную хваробу...

У апошнія гады Эдуард Барысавіч вялікую ўвагу ўдзяляў працы з юнымі выканаўцамі, ствараўшы менавіта для іх шмат песень. Ён лічыў, што пісаць музыку для дзяцей больш складана, таму што тут важнае значэнне мае шчырасць і ўвага да дэталю. Сябры і калегі Эдуарда Зарыцкага ўспамінаюць, што кампазітар удзельнічаў у журы шматлікіх конкурсаў і, адкрываючы новыя таленты, заўсёды падтрымліваў юных выканаўцаў і пасля конкурсу. Нават дарыў ім свае песні.

...Сёлета ў красавіку мы павінны былі з ім і нашым вядомым празаікам, сатырыкам Васілём Найдзіным выступаць у сярэдняй школе № 3 г. Клецка на літаратурна-музычнай імпрэзе «Я да цябе прапісаны, мой край...», прысвечанай Году малой радзімы. Але нам паведамілі, што Эдуард Зарыцкі трапіў у бальніцу. Падчас той імпрэзы гучалі вершы мясцовых паэтаў Ліліі Мялешкі, Таццяны Цвіркі, Галіны Нупрэйчык і песні Вольгі Герасімовіч. Але сапраўдным падарункам для слухачоў (планавалася, што гэта будзе сюрпрызам і для Эдуарда Барысавіча) стала прэм'ера песні «Назваваюць цябе снівакоа» на словы Аляксандра Мікалаевіча Жукоўскага (ён з'яўляецца старшынёй савета ветэранаў працы сістэмы адукацыі Клецкага раёна). Музыку да яе напісаў Эдуард Зарыцкі. На жаль, кампазітар не меў магчымасці пачуць тады сваю песню, якую так пранікнёна ўрачыста выканаў мясцовы вальна-вальная група «Кантабіле»...

Песня «Назваваюць цябе снівакоа», што нарадзілася сёлета, працягвае гучаць падчас творчых імпрэз, яе цудоўна прымае публіка. Песня і далей будзе гучаць як прызнанне ў любові да таго краю, што стаў родным для Эдуарда Зарыцкага. Яна будзе гучаць і як падзяка кампазітару, які ствараў цудоўныя песні, што западалі ў душу сваёй краўняй мелодыяй.

Дзмітрый ПЯТРОВІЧ

Два раялі ды мелодыя

Апошні шэдэўр геніяльнага Джаакіна Расіні — «Маленькую ўрачыстую месу» — выканае 15 лістапада на сцэне Вялікай залы Белдзяржфілармоніі фартэпіяны дуэт, які склалі народныя артысты Малдовы Анатоль Лапікус і Юры Махавіч, сумесна з заслужаным калектывам дзяржаўным камерным хорам Рэспублікі Беларусь і салістамі беларускай оперы. Дырыжор — заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Наталля Міхайлава. Фартэпіяны дуэт існуе ўжо 25 гадоў і з беларускім калектывам будзе выступаць не ўпершыню.

— Мы пачалі працаваць разам выпадкова, першапачаткова у нас не было ідэі ствараць дуэт. Нашым першым творам быў цыкл Аліўе Месіяна «*Les visions de l'Amen*», які таксама досыць рэдка гучыць са сцэны. Атрымалася вельмі глыбокая творчая праца. Пасля мы зразумелі, што гэта наша прызначэнне, наш шлях і з тых часоў граем толькі ўдваіх. Нават калі мы толькі акампаніруем, то спецыяльна перакладаем для дуэта, — тлумачыць Анатоль Лапікус. — Многія салісты прыходзяць да таго, што хочуць быць дырыжорамі, сыходзяць ад сольнай кар'еры: ім патрэбныя фарбы ўсяго аркестра. Фартэпіяны дуэт значна пашырае магчымасці ін-

струмента, дазваляе выконваць сімфанічную музыку, уласна багатую палітру аркестравых тэмбраў. Акрамя таго, мы граем і 4-ручную музыку на двух раялях. Калі кампазітар піша для аднаго раяля ў 4 рукі, гэта значна абмяжоўвае выканальніцкія магчымасці кожнага піяніста, робіць музычную фактуру больш скупой, што звязана з асаблівасцямі сітуацыі двух чалавек за адным інструментам. Выкананне на двух раялях дапамагае пераадолець нязручнасці ў партыях, адкрывае перад музыкамі новыя магчымасці. У прыватнасці, кожны можа карыстацца педальлю, а не толькі адзін, як гэта звычайна бывае ў выпадку аднаго інструмента.

— У нас ёсць сакрэтнае правіла, што на канцэрце можна імправізаваць, бо менавіта сітуацыя жывога выканання на сцэне ўяўляе верх канцэнтрацыі музыканта і менавіта тады можа нарадзіцца нейкі новы варыянт, — лічыць Юры Махавіч. — У гэтым выпадку партнёр павінен рэагаваць імгненна. Як казаў мой выкладчык, «рэактыўнае рэагаванне» — гэта галоўны прынцып ансамблевага выканальніцтва. Калі, напрыклад, вы граеце нейкі твор і ваш партнёр сыграў тэму інкаш, з іншымі штрыхамі і дынамікай, то і вы павінны дакладна паўтарыць за ім, нават калі першапачатковая канцэпцыя была іншая. Гэта спецыфіка любога ансамбля. Вось чаму і ў камерна-інструментальнай

музыцы трэба выконваць па нотах, каб дакладна сачыць за партнёрам.

«Маленькая ўрачыстая месу» Расіні, выкананне якой адбудзецца разам з Дзяржаўным камерным хорам у Белдзяржфілармоніі, — вельмі парадасальны твор: «Маленькая» — гучыць 90 хвілін, «урачыстая» — але першапачаткова напісана для камернага саставу.

— Гэта адзін з самых выдатных твораў з найскладанейшымі фугамі. Меса Расіні вельмі незвычайная, непадобная ні на што, абсалютна ўнікальная! — адзначае Юры.

— Гэта не твор XIX стагоддзя — ён апыраджае свой час, — дадае Анатоль. — Гэта абсалютны космас...

Варвара ЦАРУК

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

Ратуша.

ЧАЧЭРСК

У наступным годзе споўніцца 500 гадоў з таго часу, як Чачэрск упершыню быў згаданы ў пісьмовых крыніцах. А вось археолагі сцвярджаюць, што яшчэ ў X стагоддзі тут існавала вялікае паселішча радзімічаў. У XII стагоддзі гэта былі землі Чарнігаўскага княства, а недзе з сярэдзіны XIII стагоддзя навакольныя абшары і сам горад увайшлі ў склад Вялікага Княства Літоўскага як цэнтр воласці. З самага пачатку XVI стагоддзя Чачэрск быў мястэчкам у Мінскім ваяводстве. Гаспадарылі тут і князі Скіргайлы, і жонка вялікага князя Аляксандра, і Сапегі.

Нельга абысці ўвагай і той значны факт, што Чачэрск некалі меў свой уласны драўляны замак, які налічваў восем абарончых вежаў. Пабудаваны ён быў у пачатку XIV стагоддзя. Ёсць зноў жа пісьмовыя звесткі пра тое, што ўсе драўляныя сцены былі атынкаваныя глінай, каб абараніць бярвенні ад агню. На працягу амаль усяго XVI стагоддзя горад не меў спакою ад шматлікіх рабаўнічых набегаў варожых войскаў.

Вайна 1654—1667 гадоў паміж Расіяй і Рэччу Паспалітай таксама нанесла велізарную шкоду гораду і яго драўлянаму замку. Але, як толькі адшугала полымя страшэнных гадоў, за вельмі кароткі час горад з замкам аднавілі. На гандлёвыя плошчы зноў вярнуліся шматлюдныя штогадовыя кірмашы ды нядзельныя таргі.

Паколькі з 1510 года Чачэрск лічыўся цэнтрам староства і меў усе правы гарадскога самакіравання, у сярэдзіне XVIII стагоддзя мясцовыя ўлады вырашылі пабудаваць гарадскую ратушу з цэглы ў стылі класіцызму з адметнымі рысамі псеўдаготыкі. Будынак атрымаўся незвычайны. У сваёй пластыцы і архітэктурным сілуэце ён такі адзіны ён, а таму адразу добра запамінаецца. Нават сваім выглядам ўвасабляе адметныя рысы характару самога места.

Пойдзем па горадзе далей, да другога архітэктурнага помніка, які вонкавым абліччам уразіць не меней, чым будынак ратушы. Гэта Спаса-Праабражэнская царква. Пабудаваны праваслаўны храм-ратонда з цэглы ў класічным стылі адразу пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай у 1772 годзе. Да вялізнага драўлянага купала святыні прымыкае ўзнёслы і ўрачысты прытвор, над якім лунае больш сціплая, але вытанчаная і гарманічная ў рысах званіца.

Захаваўся ў горадзе збудаваны ў сярэдзіне XIX стагоддзя ў класічным стылі двухпавярховы палац Чарнышэўскіх. Непадалёк можна ўбачыць адзін з карпусоў вінакурні ў добрым стане, які, магчыма, як і палац, калісьці належаў былой сядзібе.

Калі не спяшацца, то можна ўбачыць у Чачэрску шмат розных жылых ды гаспадарчых паудоў, якія захаваліся з XIX стагоддзя да нашых дзён. На тым месцы, дзе некалі чапляў хмары сваімі вежамі драўляны замак, засталася толькі, можа, ужо і не вельмі высокае гарадзішча, якое сёння носіць гістарычную назву Замкавая Гара.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Тасцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
аддзел прозы і паэзіі — 292-56-53
аддзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выдадзенае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друку
8.11.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1259

Друкарня Рэспубліканскага
ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 4144
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.